

Π3.1.2

Ανάπτυξη μεθοδολογίας για τη διδασκαλία των επιμέρους γνωστικών αντικειμένων στο μάθημα της ελληνικής γλώσσας με τη δημιουργική αξιοποίηση της επιστήμης και των εργαλείων ΤΠΕ

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΑ ΝΕΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ ΤΩΝ ΤΠΕ: ΚΥΒΕΡΝΟΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ E-BOOKS, ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ, ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΑΦΗΓΗΣΗ ΣΤΟΝ ΨΗΦΙΑΚΟ ΚΟΣΜΟ

Μελέτη στο πλαίσιο της Πράξης «*Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α΄βάθμια και Β΄βάθμια εκπαίδευση*» MIS 296579 - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΒΕΝΕΤΙΑ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Θεσσαλονίκη 2012

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
εκένανση στην μαινωμία της χλώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους. Η ανωτέρω πράξη υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση».

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π3.1.2 Ανάπτυξη μεθοδολογίας για τη διδασκαλία των επιμέρους γνωστικών αντικειμένων στο μάθημα της ελληνικής γλώσσας με τη δημιουργική αξιοποίηση της επιστήμης και των εργαλείων ΤΠΕ.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Υπεύθυνος ομάδας εργασίας λογοτεχνίας: Βασίλης Βασιλειάδης

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 2310 459101 , Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	4
1. Κυβερνολογοτεχνία.....	6
2. Ηλεκτρονικά βιβλία (e-books).....	10
3. Διαδικτυακές ή εικονικές κοινότητες αναγνωστών.....	12
4. Δημιουργική γραφή στο διαδίκτυο.....	18
5. Ψηφιακή κατασκευή ιστοριών (αφήγηση;) (digital storytelling).....	21
6. Ψηφιακοί πόροι για τη λογοτεχνία.....	24
Συμπεράσματα - Συζήτηση.....	27
Βιβλιογραφία.....	29
Δικτυογραφία.....	31

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
εινόνιση στην μωνινία της χνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Εισαγωγή

Η διδασκαλία της λογοτεχνίας, σε σχέση με τη διδασκαλία άλλων γνωστικών αντικειμένων, ακόμη και της γλώσσας, χαρακτηρίζεται από σθεναρή αντίσταση στην ενσωμάτωση της καινοτομίας και της χρήσης των ΤΠΕ. Οι λόγοι είναι πολλοί. Για μεγάλο χρονικό διάστημα η διδασκαλία της λογοτεχνίας στην εκπαίδευση κατανοούνταν ως μύηση σε μια υψηλή τέχνη του πνεύματος η οποία καμιά σχέση δεν μπορεί να έχει με τον κόσμο της τεχνολογίας, ο οποίος αντιμετωπιζόταν, στο πλαίσιο μιας άγονης αντιπαράθεσης τέχνης και τεχνολογίας, ως τεχνοκρατικός, χρηστικός, με προσωρινή αξία που δεν συγκρίνεται με την αιώνια αξία των κλασικών κειμένων και των έργων τέχνης. Στο επίπεδο της διδακτικής πρακτικής βέβαια, οι μεγαλεπήβολοι σκοποί του μαθήματος κατέληγαν σε ένα αναμύσημα έτοιμων ερμηνειών, με βάση ερωτήσεις κατανόησης των κειμένων, πρακτική η οποία, σε καμιά περίπτωση, δεν έφερνε τους μαθητές κοντά στη δημιουργικότητα της πραγματικής τέχνης την οποία τόσο επαινούσε το μάθημα. Η όλη οργάνωση του μαθήματος με σχολικά ανθολόγια λογοτεχνικών κειμένων τα οποία περιέχουν αποσπάσματα από εκτενέστερα έργα και τα οποία σχολειοποιούν τη λογοτεχνία αποκόπτοντάς την από το φυσικό της περιβάλλον που είναι τα ίδια τα λογοτεχνικά βιβλία όπως γράφτηκαν από τους συγγραφείς τους, είναι υπεύθυνη για την αποστράγγιση της λογοτεχνίας από τους χυμούς της, δηλαδή τα συναισθήματα, τις αξίες, την αισθητική απόλαυση, όπως τα προσλαμβάνει ο αναγνώστης, στην περίπτωσή μας, ο μαθητής. Το μάθημα της λογοτεχνίας χαρακτηρίζεται από μια εντελώς παγιωμένη δομή: ένα κείμενο διαβάζεται και αναλύεται σε μια ωριαία διδασκαλία, ο δάσκαλος είναι ο διαμεσολαβητής ερμηνευτής και οι μαθητές απαντούν στις ερωτήσεις που βρίσκονται κάτω από το κείμενο. Πού μπορούν να χωρέσουν οι ΤΠΕ σε αυτή την αυστηρή οργάνωση της διδασκαλίας που έγινε δεύτερη φύση για γενιές μαθητών και δασκάλων;

Μετά τις παραπάνω διαπιστώσεις, φαίνεται εύλογη η άποψη ότι ο οποιοσδήποτε εκσυγχρονισμός του μαθήματος προς την κατεύθυνση της ενσωμάτωσης και δημιουργικής χρήσης των ΤΠΕ θα πρέπει να ξεκινήσει από έναν αναπροσδιορισμό των σκοπών και των μεθόδων της διδασκαλίας της λογοτεχνίας. Όπως έχει δείξει η έρευνα, όταν δεν γίνεται αυτό, οι διδακτικές προτάσεις που εμφανίζονται (σενάρια) το μόνο το οποίο κατορθώνουν είναι να «βάζουν το παλιό κρασί σε καινούργια φλασκιά», να αναπαράγουν δηλαδή το ίδιο διδακτικό μοντέλο με ένα εκσυγχρονισμένο ένδυμα που είναι οι ΤΠΕ (Νικολαΐδου 2009).

Ωστόσο, από τη δεκαετία του '60 και περισσότερο από τη δεκαετία του '80, οι λογοτεχνικές και παιδαγωγικές θεωρίες μας προσφέρουν τις αναγκαίες αρχές και βάσεις για τον αναπροσδιορισμό των σκοπών και των μεθόδων της διδασκαλίας της λογοτεχνίας. Συγκεκριμένα, στον χώρο της θεωρίας της λογοτεχνίας αναδείχθηκαν οι λεγόμενες αναγνωστικές θεωρίες, οι οποίες έδωσαν έμφαση στη συμβολή του αναγνώστη στη διαδικασία νοηματοδότησης του κειμένου. Το νόημα δεν θεωρείται ότι είναι «κλειδωμένο» μέσα στο κείμενο, οπότε χρειάζεται ένα κλειδί ή ένας διαμεσολαβητής που θα το ξεκλειδώσει. Αντίθετα, όπως έδειξε η Louise Rosenblatt (1978), ειδικά για την ανάγνωση των νεαρών αναγνωστών, το νόημα είναι

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

αποτέλεσμα της συνδιαλλαγής του αναγνώστη με το κείμενο. Έτσι, ο μαθητής – αναγνώστης αποκτά μια νέα δυναμική θέση στην όλη διαδικασία της διδασκαλίας της λογοτεχνίας. Η εξέλιξη αυτή στη λογοτεχνική θεωρία συνάδει με τις εξελίξεις που περιγράφηκαν παραπάνω σχετικά με τη στροφή στην επικοινωνιακή και κοινωνική χρήση της γλώσσας και οπωσδήποτε με την έμφαση της Κριτικής Παιδαγωγικής στην ενδυνάμωση του μαθητή ως κοινωνικού υποκειμένου, στην ανάπτυξη των κριτικών και ερευνητικών του ικανοτήτων. Στο σημείο αυτό έρχονται και οι Πολιτισμικές Σπουδές (Cultural Studies) να συμβάλουν στον αναπροσδιορισμό των εννοιών του πολιτισμού και της δημιουργικότητας. Ο πολιτισμός δεν κατανοείται πλέον ως το σύνολο των έργων της υψηλής τέχνης αλλά ως ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο σύστημα επικοινωνιακών σχέσεων, αξιών, πρακτικών ζωής. Η διδασκαλία της λογοτεχνίας, υπό αυτούς τους όρους, είναι πολύ λιγότερο μύηση σε μια υψηλή τέχνη ή αφομοίωση της πολιτισμικής κληρονομιάς και πολύ περισσότερο *αγωγή στον σύγχρονο πολιτισμό* (Πασχαλίδης 1999). Η λογοτεχνία αποτελεί το κατάλληλο όχημα για να ενταχθούν οι μαθητές στον σύγχρονο πολιτισμό, να ζυμωθούν με τα προβλήματα της εποχής τους, να ασκηθούν στα εν χρήσει μέσα και κώδικες επικοινωνίας και, προπαντός, να δουν τον σύγχρονο πολιτισμό κριτικά και δημιουργικά, να μετατραπούν από παθητικοί χρήστες σε δραστήριους παραγωγούς πολιτισμού.

Είναι προφανές ότι οι ΤΠΕ είναι μέρος του σύγχρονου πολιτισμού και ο ρόλος τους σε ένα σύγχρονο μάθημα λογοτεχνίας είναι πολυδιάστατος. Δεν είναι απλό εργαλείο μάθησης, είναι η θύρα προς τον ψηφιακό κόσμο της εποχής μας, προς την ψηφιακή επικοινωνία η οποία δημιουργεί νέους τύπους «κειμένων», νέες πρακτικές παραγωγής, διάδοσης και πρόσληψης της λογοτεχνίας. Σε ένα σύγχρονο, ψηφιακό σχολείο, οι ΤΠΕ θα μπορούσαν να βοηθήσουν, με την παραπάνω προοπτική, στην ανανέωση όλων των σημείων της διδακτικής διαδικασίας: από το πώς φθάνουν τα λογοτεχνικά κείμενα στα χέρια των μαθητών μέχρι την ενδυνάμωση των πολιτισμικών αποσκευών και του ορίζοντα προσδοκιών τους, και από την ανάπτυξη των τρόπων επικοινωνίας μεταξύ τους και της ομαδικής διαπραγμάτευσης του νοήματος των κειμένων μέχρι την ανάδειξη των πολλών τρόπων που συνοικοδομούν το κειμενικό νόημα και την παραγωγή δικών τους πολυτροπικών κειμένων.

Προκειμένου να υποδείξουμε τους στόχους, τα υπολογιστικά περιβάλλοντα που θα αξιοποιηθούν και τέλος τη λογική αξιοποίησης των ΤΠΕ στη διδασκαλία της λογοτεχνίας, θα πρέπει να δούμε τις γενικότερες εξελίξεις στις ΤΠΕ που έχουν επηρεάσει την παραγωγή, διάδοση και ανάγνωση της λογοτεχνίας στη σύγχρονη εποχή. Τούτο διότι πρέπει πρώτα να εκτιμήσουμε το εύρος και το βάθος των αλλαγών που έχουν συντελεστεί στη λογοτεχνική επικοινωνία για να μπορέσουμε κατόπιν να ξεχωρίσουμε τις πιο δυναμικές πλευρές αυτών των αλλαγών, εκείνες που θα συμβάλλουν πραγματικά στην κριτική αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδασκαλία της λογοτεχνίας. Στο σημείο αυτό πρέπει να διευκρινίσουμε δύο πράγματα: τι εννοούμε όταν λέμε «δυναμικές πλευρές των αλλαγών» και «δημιουργική αξιοποίηση των εργαλείων ΤΠΕ».

Με τον πρώτο όρο εννοούνται εκείνες οι αλλαγές που συντελούνται είτε στις λογοτεχνικές μορφές είτε στον τρόπο που αντιλαμβάνεται ο αναγνώστης τη λογοτεχνία και σχετίζεται μαζί της, στην αλλαγή δηλαδή της σχέσης συγγραφέα –

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

κειμένου – αναγνώστη, όπως την βιώνουμε στην έντυπη επικοινωνία· ακόμη, στον κλονισμό αισθητικών κριτηρίων όπως η πρωτοτυπία και η αυθεντικότητα που κατεύθυναν την αξιολόγηση των λογοτεχνικών έργων. Τέλος, στους τρόπους με τους οποίους επικοινωνούν οι αναγνώστες μεταξύ τους, άρα και της λειτουργίας της λογοτεχνίας ως επικοινωνιακού συμβάντος. Ένα παράδειγμα για να γίνουν κατανοητά τα παραπάνω: δεν είναι η υπερπληθώρα ψηφιακών πόρων για τη λογοτεχνία αυτή καθεαυτή δυναμική όσο η δυνατότητα του κάθε χρήστη των ΤΠΕ να συμμετέχει σε διαδικτυακές κοινότητες αναγνωστών, να διασκεύαζε κλασικά λογοτεχνικά έργα και να δημοσιοποιεί τα πονήματά του, να αφηγείται προσωπικές ιστορίες με ψηφιακά μέσα.

Μας χρειάζεται, επομένως, η κατανόηση και εκτίμηση της δυναμικής των διαθέσιμων ψηφιακών πόρων αλλά και των ψηφιακών περιβαλλόντων με τα οποία και μέσα στα οποία συντελείται η σύγχρονη λογοτεχνική επικοινωνία, προκειμένου να συζητήσουμε τη δημιουργική αξιοποίησή τους στη διδασκαλία. Διότι, «δημιουργική αξιοποίηση των εργαλείων ΤΠΕ» δεν σημαίνει απλώς χρήση κάποιων εργαλείων ΤΠΕ προκειμένου να κερδηθεί χρόνος (βρίσκει κανείς μια πληροφορία στο διαδίκτυο πολύ γρηγορότερα από τις εγκυκλοπαίδειες και τα βιβλία) ή να γίνει το μάθημα πιο ελκυστικό με τη χρήση εικόνων, βίντεο, μουσικής κλπ. Κυρίως σημαίνει διεπιδραστική δραστηριοποίηση των μαθητών με μέσα που δεν χρησιμοποιούνταν ως τώρα στη διδασκαλία αλλά έχουν μπει στην καθημερινή ζωή των νέων. Σημαίνει επιπλέον την αποστασιοποίηση και κριτική αυτών των μέσων, την καλλιέργεια δηλαδή του ψηφιακού γραμματισμού. Όπως αναφέρθηκε ωστόσο παραπάνω, δημιουργική αξιοποίηση των ΤΠΕ δεν μπορεί να γίνει χωρίς αναθεώρηση των σκοπών, του περιεχομένου και των διδακτικών μεθόδων του μαθήματος της λογοτεχνίας.

Στην παρούσα μελέτη θα εξεταστούν και θα συζητηθούν, ως προς τη σημασία τους για τη διδασκαλία, νέες λογοτεχνικές μορφές όπως η κυβερνολογοτεχνία ή νέα ψηφιακά προϊόντα όπως τα ηλεκτρονικά βιβλία (e-books), νέοι τρόποι επικοινωνίας και διαπραγμάτευσης του νοήματος όπως οι διαδικτυακές ή εικονικές κοινότητες αναγνωστών, νέες μέθοδοι μυθοπλαστικής παραγωγής όπως οι διαδικτυακές διασκευές γνωστών λογοτεχνικών έργων ή η ψηφιακή κατασκευή ιστοριών. Επίσης θα γίνει λόγος για τους ψηφιακούς πόρους γύρω από τη λογοτεχνία που διατίθενται στο διαδίκτυο και τους περιορισμούς τους. Η συζήτηση γύρω από την εκπαιδευτική αξιοποίηση των παραπάνω ηλεκτρονικών μορφών και μέσων θα γίνει στο πλαίσιο του νέου Προγράμματος Σπουδών που έχει εκπονηθεί για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας στο [Γυμνάσιο](#) και στην [Α΄ Λυκείου](#).

1. Κυβερνολογοτεχνία

Τα τελευταία χρόνια, δύο εξελίξεις σχετικά με τη λογοτεχνία και τις ΤΠΕ μονοπωλούν τη συζήτηση: τα e-books και η κυβερνολογοτεχνία ή υπερλογοτεχνία (cyberliterature ή hyperliterature· για τη διάκριση των όρων και συζήτηση των σημασιών τους βλ. [Δημητρούλια 2006](#)). Η μεταξύ τους διαφορά είναι κεφαλαιώδης,

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

είναι η διαφορά ανάμεσα σε ψηφιοποιημένη και ψηφιακή λογοτεχνία. Τα ηλεκτρονικά βιβλία είναι η ηλεκτρονική μεταφορά (ψηφιοποιημένη λογοτεχνία) αυτούσιων λογοτεχνικών βιβλίων, παλαιότερων ή σύγχρονων, τα οποία είναι διαθέσιμα για αγορά μέσω του διαδικτύου και τα οποία τα διαβάζεις από τον υπολογιστή ή από τις συσκευές ψηφιακής ανάγνωσης. Θα μιλήσουμε γι' αυτά παρακάτω. Η κυβερνολογοτεχνία ή υπερλογοτεχνία λογίζεται ένα νέο είδος λογοτεχνίας και μάλιστα θεωρείται λογοτεχνικός νεωτερισμός ανάλογος, ως προς τη σημασία, με την επανάσταση στις μορφές που έφερε ο μοντερνισμός (Bolter 2006: 170).¹ Πρόκειται για τη λογοτεχνία εκείνη που παράγεται από την αρχή σε ηλεκτρονικό περιβάλλον, κατά την ανάγνωσή της υποστηρίζεται από ειδικά λογισμικά και δεν μπορεί να παρουσιαστεί σε έντυπη μορφή.² Οι δομικές αρχές και οι αφηγηματικές τεχνικές αυτής της λογοτεχνίας (εσωτερικός μονόλογος, μετατόπιση της αφηγηματικής γωνίας, παλίνδρομες κινήσεις στον αφηγηματικό χρόνο) έλκουν την καταγωγή τους από τον μοντερνισμό ή τον μεταμοντερνισμό αλλά στην ουσία καταργούν το βασικό χαρακτηριστικό της έντυπης λογοτεχνίας, τη μονοκρατορία του λόγου, καθώς ενσωματώνουν γραφικά, εικόνες, βίντεο, μουσική.

Ένα άλλο βασικό χαρακτηριστικό της είναι ο «συνδυασμός», ο οποίος νοείται ως δικτύωση και διασύνδεση διαφορετικών γραμμών της πλοκής και αποτελεί τον πυρήνα της υπερμυθοπλασίας ή υπερκειμενικής μυθοπλασίας ή διαδραστικής μυθοπλασίας (hyperfiction, hypertextual fiction). Αυτή ακριβώς η διασύνδεση εμπλέκει κατά κάποιον τρόπο τον αναγνώστη στη δημιουργία του κειμένου, καθώς οι επιλογές του το διαμορφώνουν αναλόγως (Δημητρούλια 2006). Κατά τη διαδικασία της ανάγνωσης ο αναγνώστης πραγματοποιεί πολλαπλές διαδρομές από φάση σε φάση. Αυτές δημιουργούνται τη στιγμή που επιλέγονται και τον μεταφέρουν από οθόνη σε οθόνη, ενώ το ελάχιστο τμήμα τους επαναλαμβάνεται κανονικά σε κάθε μετάβαση (Aarseth 1997: 43-47). Οι διαδοχικές αυτές στιγμές υπογραμμίζουν, εκτός από τις επιλογές που έγιναν, το σύνολο επιλογών που δεν έγιναν, για τις οποίες ποτέ ο αναγνώστης δεν θα μάθει πού θα τον οδηγούσαν. Η δυνατότητα επιλογών παρέχεται από το υπερκείμενο κυρίως διότι αυτό διαθέτει αποθηκευμένη πολλαπλάσια πληροφορία από αυτήν που αξιοποιείται. Αποτέλεσμα είναι το υπερκείμενο να μην είναι απλώς ένα κείμενο για να ερμηνευθεί αλλά ένας τόπος για να ερευνηθεί και να οριστεί, με άγνωστη τελική ποσότητα πληροφορίας (ό.π.: 62-64).

Ένα ζήτημα που συζητείται έντονα σε σχέση με την υπερκειμενική λογοτεχνία είναι τα όρια της ανοικτότητάς της, τα όρια δηλαδή των επιλογών του αναγνώστη και, αντίστοιχα, τα όρια της εξουσίας του δημιουργού. Ο συγγραφέας έχει τη δυνατότητα να τοποθετήσει οποιοδήποτε αριθμό περιορισμών στη σειρά ανάγνωσης. Η έκταση των επιλογών του αναγνώστη και, συνεπώς, η ελευθερία του αναγνώστη στην εξέταση του λογοτεχνικού χώρου εξαρτώνται από τους δεσμούς που ο συγγραφέας δημιουργεί ανάμεσα στα επεισόδια. Ο αναγνώστης μπορεί να επιλέξει ανάμεσα σε εναλλακτικές διαδρομές οι οποίες, όμως, είναι προδιαγεγραμμένες

¹ Σχετικά με την ίδια την έννοια του υπερκειμένου βλ. Κουτσογιάννης 2008.

² Όσα ακολουθούν αφορούν την υπερκειμενική μυθοπλασία. Για τα ποιητικά υπερκείμενα (kinetic poetry και άλλες μορφές) δεν θα γίνει λόγος εδώ διότι απευθύνονται σε ένα εξειδικευμένο κοινό. Βλ. Δημητρούλια 2006, Funkhouser 2009.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

(Bolter 2006: 173). Το πώς χειρίζεται ο δημιουργός την εξουσία του και πόση ελευθερία αφήνει στον αναγνώστη αποτελεί ένα από τα λογοτεχνικά διακυβεύματα της κυβερνολογοτεχνίας που κρίνουν την ποιότητά της, όπως θα δούμε παρακάτω.

Ένα άλλο ζήτημα που συζητείται, και το υπαινιχθήκαμε παραπάνω, είναι το γεγονός ότι τα υπερκειμενικά χαρακτηριστικά των κειμένων αυτών μπορούν σε κάποιον, ενδεχομένως πρώιμο στάδιό τους, να εμφανίζονται και στα τυπωμένα λογοτεχνικά κείμενα. Η έντυπη δηλαδή λογοτεχνία, ιδίως η μοντερνιστική, με την πολλαπλότητα των αφηγητών, τις ανατροπές του χρόνου της δράσης και της αφήγησης, τις έντονες διακειμενικές σχέσεις και το ανοικτό τέλος, παρείχε τις βασικές τεχνικές για την ανάπτυξη της υπερκειμενικής αλλά και χρησίμευσε ως αναγκαία προετοιμασία της αναγνωστικής επάρκειας του κοινού. Η συνέχεια αυτή ανάμεσα στην έντυπη και την υπερκειμενική λογοτεχνία καθιστά τη δεύτερη μια όχι και τόσο ακραία επιλογή και για τη διδασκαλία. Έχει ωστόσο εκφραστεί και η άποψη ότι, επειδή στο υπερκείμενο η ίδια η καθαρή αφήγηση μεταβάλλεται σε διακοσμητικό στοιχείο, το ευρύ κοινό δεν θα συγκινηθεί και το λογοτεχνικό υπερκείμενο δεν θα γίνει ποτέ δημοφιλές είδος (Bolter 2006: 191).

Το τελευταίο ζήτημα στο οποίο χρειάζεται να αναφερθούμε είναι ο κλωνισμός που υφίσταται η έννοια του λογοτεχνικού κανόνα από τη δυναμική παρουσία της κυβερνολογοτεχνίας. Η καταγωγική σχέση της δεύτερης από τα λογοκεντρικά παιχνίδια περιπέτειας που έκαναν την εμφάνισή τους αμέσως μόλις οι μικροϋπολογιστές διαδόθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του '80 και γνώρισαν και γνωρίζουν μεγάλη ανάπτυξη, ενσωματώνοντας παιχνίδια ρόλων, εικονικούς κόσμους και τρομερά ανεπτυγμένα γραφικά, δημιούργησε τον κίνδυνο να θεωρηθούν τα έργα της κυβερνολογοτεχνίας παιχνίδια και να αμφισβητηθεί η λογοτεχνικότητά τους (Δημητρούλια 2006). Εξάλλου, η διάκριση ανάμεσα σε υψηλή και λαϊκή κουλτούρα έχει επίσης εξαφανιστεί από τον παγκόσμιο ιστό. Τα έργα του Σαίξπηρ απέχουν ένα κλικ από τις ταινίες του Χόλιγουντ, τη λαϊκή μουσική ή ακόμη και την πορνογραφία. Στον Ιστό δεν ισχύει καμιά από τις γνωστές εγγυήσεις ποιότητας (Bolter 2006: 285). Έτσι εξηγείται και η επισήμανση στη μεγαλύτερη ιστοσελίδα κυβερνολογοτεχνίας [Eastgate](#) ότι φιλοξενεί μόνο «σοβαρά υπερκείμενα». Σήμερα η σχέση της υπερκειμενικής λογοτεχνίας με το παιχνίδι συζητιέται στο πλαίσιο της ανάπτυξης της παιγνιολογίας (ludology) από σοβαρούς μελετητές και ο παιγνιώδης χαρακτήρας θεωρείται ένα από τα κριτήρια αξιολόγησης υπερκειμενικών έργων.

Εντωμεταξύ, καθώς αναπτύσσεται η ίδια η έρευνα και η μελέτη της κυβερνολογοτεχνίας σε ακαδημαϊκό επίπεδο, τείνουν να σταθεροποιηθούν συγκεκριμένα κριτήρια αξιολόγησής της όπως κωδικοποιούνται από τον γνωστότερο ίσως μελετητή του είδους, τον George Landow (2004): α) Τα μεμονωμένα κειμενικά σύνολα (lexias) θα πρέπει να έχουν έναν επαρκή αριθμό υπερσυνδέσεων. β) Οι υπερσυνδέσεις θα πρέπει να προσφέρουν μια ικανοποιητική εμπειρία. γ) Η απόλαυση των διαδοχικών υπερσυνδέσεων θα πρέπει να προκαλείται από την αίσθηση της συνοχής, η οποία όμως έχει τη μορφή της αναλογίας και δεν είναι η συνοχή της παραδοσιακής αφήγησης. δ) Το υπερκείμενο, για να αξίζει το όνομά του, θα πρέπει να παρέχει πολλαπλές οδούς οργάνωσης. ε) Το υπερκείμενο θα πρέπει να αξιοποιεί στο έπακρο τις υπερκειμενικές δυνατότητες του λογισμικού που χρησιμοποιήθηκε για

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην μαιωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

την κατασκευή του. Για να κλείσουμε το θέμα από εκεί που το ανοίξαμε, στον βαθμό που ο λογοτεχνικός κανόνας στηρίζεται και αναπαράγεται από την εκπαίδευση, ίσως τελικά, η πολυπόθητη αναθεώρησή του να προέλθει ακριβώς από τη δημιουργική αξιοποίηση των Νέων Μέσων στην εκπαίδευση, όπως υποθέτει η Astrid Ensslin (2006).

Η δυναμικότερη ωστόσο πλευρά της κυβερνολογοτεχνίας και αυτή που θα μας κατευθύνει για τη διδακτική πράξη είναι η διαφορετική διαδικασία εξαγωγής νοημάτων την οποία υποβάλλει. Ο «αγώνας για νόημα», ένα παραδειγματικό θέμα της μοντέρνας λογοτεχνίας, ανανεώνεται και ανασχηματίζεται στα αξιόλογα δείγματα της κυβερνολογοτεχνίας καθώς βιώνεται από τον αναγνώστη κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης (Bolter 2006: 179). Η υπερμεσικότητα τον βάζει στον κόσμο του κειμένου, όπου μπορεί με τις δικές του αισθήσεις να διεπιδράσει με αυτόν και να διευκολύνει τη συλλειτουργία εικόνων και λέξεων. Όλα τα στοιχεία που ενυπάρχουν στον κόσμο αυτόν συνεισφέρουν στη σύσταση της κειμενικής σημασίας. Ο αναγνώστης ταλαντεύεται μεταξύ του εικονικού ή του λεκτικού προσδιορισμού των στοιχείων αυτών (ό.π.: 81-83, 90, 105, 111). Η τελευταία αυτή παρατήρηση συνεισφέρει σημαντικά στις συζητήσεις μας για τη λογοτεχνία και τις δυνατότητες της διδασκαλίας της με τον ηλεκτρονικό υπολογιστή καθώς, αυτό που συμβαίνει έτσι κι αλλιώς κατά την ανάγνωση με την αναπαράσταση των νοημάτων στο μυαλό του αναγνώστη, αισθητοποιείται με τη βοήθεια του ηλεκτρονικού μέσου (Γαμβρού 2010).

Άρα η ανοικτότητα και οι πολλαπλές δυνατότητες νοηματοδότησης που δίνει η υπερκειμενική λογοτεχνία (χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η έντυπη δεν έδινε επίσης, άσχετα αν δεν αξιοποιήθηκαν στη διδασκαλία της λογοτεχνίας) μαζί με τη βιωματική συλλειτουργία εικόνων, λέξεων και ήχων δημιουργούν την υπόθεση ότι μπορούν να εμπλέξουν τους μαθητές σε μια δημιουργική διαδικασία επαναανακάλυψης του κειμένου ως ενάυσματος για τη διερεύνηση ενός εκτεταμένου δικτύου νοημάτων και σχέσεων που μπορεί να συμπαρασύρει και τη στάση τους απέναντι στα κείμενα της έντυπης λογοτεχνίας. Επίσης, η κυβερνολογοτεχνία είναι ένα πολύ καλό μέσον για να γίνουν κατανοητές από τους μαθητές μοντέρνες και μεταμοντέρνες έννοιες όπως η αυτοβιογραφική συνθήκη, η αυτοαναιρούμενη αφήγηση, η δραματική ειρωνεία και η διακειμενικότητα. Αναπόφευκτα, μέσα από δείγματα της υπερκειμενικής λογοτεχνίας οι μαθητές θα θέσουν την ερώτηση «τι είναι η λογοτεχνία» και θα προβούν σε συγκρίσεις ανάμεσα στη γραπτή, εικονική και κινηματογραφική αφήγηση (Simanowski 2009)

Επιπροσθέτως, η ασχολία με την ψηφιακή λογοτεχνία αποτελεί ένα θαυμάσιο μέσον άσκησης υψηλού επιπέδου ψηφιακού γραμματισμού, που υπερβαίνει την απλή διαχείριση της πληροφορίας και την απόκτηση τεχνικών δεξιοτήτων, ακριβώς επειδή προσφέρει μια αρκετά διαφορετική εμπειρία από τη συνηθισμένη ασχολία με πληροφοριακές ιστοσελίδες που προσφέρουν άμεση ικανοποίηση της περιέργειας. Ωστόσο, για να γίνουμε ρεαλιστές, στην επιστημονική συζήτηση δεν έχει προταθεί η εισαγωγή της κυβερνολογοτεχνίας στα ΠΣ της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Συζητιέται η μελέτη της σε μεταπτυχιακά προγράμματα που σχετίζονται με τα ΜΜΕ και τις ΤΠΕ. Οι λόγοι γι' αυτό το δισταγμό είναι ότι η υπερκειμενική λογοτεχνία, ως γνήσιο παιδί του παγκόσμιου ιστού, δεν έχει εθνικότητα, δεν μπορεί να ενταχθεί σε

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

μια εθνική λογοτεχνία, ούτε καν στην αγγλική, παρόλο που η γλώσσα στην οποία γράφεται είναι σε συντριπτικό ποσοστό η αγγλική, για ευνόητους λόγους. Στην ελληνική γλώσσα διαθέτουμε ένα δείγμα κυβερνολογοτεχνίας, το έργο της Σοφίας Νικολαΐδου, *Πλανήτης Πρέσπα* (2002). Παρόλο που βραβεύτηκε τον καιρό που εμφανίστηκε, σήμερα θεωρείται ξεπερασμένο τεχνικά και καλλιτεχνικά ενώ δεν έχουν δημιουργηθεί άλλα παρόμοια έργα από τότε.

Καταλήγοντας, η υπερκειμενική λογοτεχνία, ακόμη κι αν δεν μπορεί να ενσωματωθεί προς το παρόν ισότιμα με την έντυπη στο μάθημα της λογοτεχνίας, δείγματά της μπορούν να αξιοποιηθούν στις τελευταίες τάξεις του Λυκείου. Το κυριότερο όμως είναι ότι οι ιδιότητές της μας δίνουν ιδέες για δραστηριότητες των μαθητών όπως η κατασκευή πολυτροπικών λογοτεχνικών κειμένων και η μεταγραφή ενός λογοτεχνικού κειμένου σε υπερκείμενο. Γι' αυτές όμως θα γίνει λόγος και παρακάτω σε σχέση με τη διαδικτυακή συγγραφή ιστοριών.

2. Ηλεκτρονικά βιβλία (e-books)

Όπως σημειώθηκε και παραπάνω, με τον όρο «ηλεκτρονικό βιβλίο» αναφερόμαστε στην ψηφιοποιημένη μορφή αυτούσιων λογοτεχνικών βιβλίων, παλαιότερων ή σύγχρονων, τα οποία είναι διαθέσιμα για αγορά μέσω του διαδικτύου και τα οποία διαβάζονται από τον υπολογιστή ή από τις συσκευές ψηφιακής ανάγνωσης (e-readers). Οι συσκευές αυτές είναι ελαφρές, έχουν το μέγεθος βιβλίου, η οθόνη τους θυμίζει σελίδα βιβλίου και παρέχουν όλες τις τεχνικές δυνατότητες στον αναγνώστη να υπογραμμίσει, να χρησιμοποιήσει σελιδοδείκτη, να αναζητήσει συγκεκριμένα χωρία. Είναι συνδεδεμένες με το διαδίκτυο, μέσω του οποίου ο αναγνώστης αγοράζει από τους εκδοτικούς οίκους ή από ειδικευμένα ηλεκτρονικά βιβλιοπωλεία και «κατεβάζει» τα βιβλία που επιθυμεί. Μερικά e-books μπορεί να είναι «επαυξημένα» ή «εμπλουτισμένα» (enhanced ή enriched ή expanded e-book), δηλαδή να περιέχουν πρόσθετο υλικό εκτός από το κείμενο του βιβλίου, όπως συνέντευξη με τον συγγραφέα ή τον εκδότη, βίντεο κλπ. Οι συσκευές ανάγνωσης στην ουσία μπορούν να περιέχουν μια ολόκληρη βιβλιοθήκη. Οι σχεδιαστές του e-reader επεδίωξαν να δώσουν στους χρήστες έναν νέο τρόπο προσέγγισης της κληρονομιάς της τυπογραφίας. Παραμένουν όμως κάτω από την επίδραση της παράδοσης της τυπογραφίας, δεν αλλάζουν δηλαδή την ίδια τη δομή και τη μορφή του λογοτεχνικού κειμένου όπως η ψηφιακή λογοτεχνία (Bolter 2006: 113-114).

Σήμερα οι συσκευές ηλεκτρονικής ανάγνωσης, ενώ εξακολουθούν να υπάρχουν και να εξελίσσονται, έχουν εν μέρει αντικατασταθεί από τα I-Pad και Tablet PC, τα οποία είναι υπολογιστές στη μορφή μεγάλου βιβλίου οι οποίοι έχουν όλες τις ιδιότητες του e-reader αλλά και ιδιότητες του ηλεκτρονικού υπολογιστή. Εννοείται πως ένα e-book μπορεί να αναγνωσθεί και από έναν συνηθισμένο, φορητό ή όχι, ηλεκτρονικό υπολογιστή αλλά, σε μια τέτοια περίπτωση, δεν μπορεί να αντικαταστήσει λειτουργικά, στην καθημερινή ζωή, την ανάγνωση του έντυπου βιβλίου τη στιγμή που ο ηλεκτρονικός αναγνώστης έχει όλες τις τεχνικές δυνατότητες

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

να το κάνει. Παρακάτω, όταν θα αναφερόμαστε σε e-book, θα εννοούμε την ανάγνωσή του σε e-reader.

Εκείνο ωστόσο που πρέπει να διευκρινισθεί είναι ότι το ηλεκτρονικό βιβλίο είναι πρωτίστως ένα εμπορικό προϊόν που αλλάζει τα δεδομένα στην αγορά βιβλίου ενώ διαθέτει τη δυναμική να αλλάξει τις αναγνωστικές πρακτικές και συνήθειες του κοινού και να παρέχει εύκολη και φθηνότερη πρόσβαση σε έναν απεριόριστο αριθμό βιβλίων. Πολλά ζητήματα, είτε τεχνικής φύσεως (δεν διαβάζονται όλα τα ηλεκτρονικά βιβλία από όλες τις συσκευές ανάγνωσης) είτε σχετικά με τα συγγραφικά δικαιώματα, δεν έχουν λυθεί ακόμη αναφορικά με τα ηλεκτρονικά βιβλία. Εδώ δεν μας ενδιαφέρουν τόσο οι τεχνικές ή εμπορικές του πλευρές όσο οι επιδράσεις που μπορεί να έχει μια υποτιθέμενη γενικευμένη χρήση του στη διδασκαλία της λογοτεχνίας.

Πριν από αυτό ωστόσο χρειάζονται ορισμένα στοιχεία για το ηλεκτρονικό βιβλίο στην ελληνική πραγματικότητα. Από τον Δεκέμβριο 2010 έχει ξεκινήσει στον κόμβο του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου το [Παρατηρητήριο Ψηφιακού Βιβλίου](#) όπου παρέχονται πολλές πληροφορίες τεχνικής και εμπορικής φύσεως για το ηλεκτρονικό βιβλίο στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Ταυτόχρονα, σε άλλο σημείο του κόμβου του ΕΚΕΒΙ δημοσιεύεται η έρευνα "[The Book market in Greece](#)" όπου αναφέρεται ότι ενώ τα ηλεκτρονικά βιβλία και οι συσκευές ανάγνωσης είχαν εισαχθεί στην Ελλάδα από τα τέλη της δεκαετίας του '90, μόλις το 2010 η σχετική παραγωγή και αγορά σημείωσε σημαντική άνοδο. Αυτή τη στιγμή κυκλοφορούν περίπου 2.700 ελληνικά e-books τα οποία καλύπτουν όλες τις κατηγορίες και τα θέματα ενώ στην κατηγορία παιδική και εφηβική λογοτεχνία διατίθενται περίπου 440 τίτλοι, σύμφωνα με το ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο mybooks. Τα πλεονεκτήματα του ηλεκτρονικού βιβλίου είναι για μεν τον εκδότη η φθηνότερη τιμή παραγωγής και η απουσία του ρίσκου των απούλητων βιβλίων, η μεγαλύτερη δυνατότητα να φθάσει το ηλεκτρονικό βιβλίο και στο πιο μακρινό μέρος όπου δεν υπάρχει βιβλιοπωλείο, ενώ για τον αναγνώστη είναι η φθηνότερη τιμή από το τυπωμένο και η εύκολη και γρήγορη απόκτηση. Είναι αυτονόητο πως για να εμπλακεί κανείς στην αναζήτηση, αγορά και ανάγνωση ηλεκτρονικού βιβλίου θα πρέπει να διαθέτει ήδη ένα υψηλό επίπεδο εξοικείωσης με τις ΤΠΕ κι εκεί, ως γνωστόν, έχουμε πολύ δρόμο μπροστά μας. Με δεδομένη τη μεγαλύτερη εξοικείωση των παιδιών και των εφήβων με τις ΤΠΕ, το παιδικό και εφηβικό ηλεκτρονικό βιβλίο εμφανίζεται ιδιαίτερα δυναμικό ενώ έχει εμφανιστεί και ένας νέος όρος, η «ενημερο-διασκέδαση» ("edutainment" από τη συνένωση των λέξεων education - entertainment) ο οποίος βρίσκει εφαρμογή σε ηλεκτρονικά βιβλία που είναι διαδραστικά, μοιάζουν με παιχνίδι αλλά αποσκοπούν και στη μάθηση.

Μια άλλη κατηγορία είναι τα ψηφιακά εκπαιδευτικά βιβλία. Δεν έχουμε ακόμη δείγματα στα ελληνικά. Τα σχολικά βιβλία που ψηφιοποιήθηκαν και εμπλουτίζονται τώρα με ψηφιακούς πόρους στο πλαίσιο σχετικού προγράμματος του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας και άλλων φορέων ίσως αποτελέσουν το πρώτο δείγμα εκπαιδευτικού ψηφιακού βιβλίου και ίσως κάνουν την αρχή για την ανάπτυξη του είδους.

Το e-book μπορεί να βοηθήσει στη λύση ενός σημαντικού και χρόνιου προβλήματος στη διδασκαλία της λογοτεχνίας, την ανυπαρξία σχολικών

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

βιβλιοθηκών. Μέχρι τώρα, το μάθημα της λογοτεχνίας ήταν πλήρως εξαρτημένο από το σχολικό ανθολόγιο λογοτεχνικών κειμένων, ενώ πολλές φορές έχει εκφραστεί η άποψη ότι το μάθημα δεν θα ανανεωθεί αν οι μαθητές δεν διαβάσουν ολόκληρα λογοτεχνικά βιβλία. Η πρόταση αυτή προσέκρουε στην ανυπαρξία σχολικών βιβλιοθηκών και στην εύλογη αμηχανία των εκπαιδευτικών σχετικά με το πού θα βρεθούν τα χρήματα για την αγορά βιβλίων. Τα ηλεκτρονικά βιβλία είναι αρκετά φθηνότερα από τα έντυπα, δεν καταστρέφονται, μπορούν να προβληθούν με βιντεοπροβολέα ή σε διαδραστικό πίνακα, ενώ αρκετά διατίθενται δωρεάν από τις ψηφιακές βιβλιοθήκες. Αν κάποτε υπάρξει η οικονομική δυνατότητα να έχουν όλοι οι μαθητές φορητούς ηλεκτρονικούς υπολογιστές ή συσκευές ανάγνωσης, θα έχουμε εν μέρει υπερπηδήσει, με τη βοήθεια της τεχνολογίας, τον σκόπελο της ανυπαρξίας σχολικών βιβλιοθηκών. Το νέο ΠΣ για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας έχει απελευθερώσει το μάθημα από την υποχρέωση της διδασκαλίας συγκεκριμένων κειμένων από το ανθολόγιο και προτείνει ελεύθερη επιλογή, σύμφωνα με ορισμένα κριτήρια φυσικά, από όλες τις δυνατές πηγές. Όταν επομένως ο εκπαιδευτικός αναζητά κάποια κείμενα για να σχεδιάσει ένα σενάριο θα πρέπει να συμβουλευεται τα ηλεκτρονικά βιβλιοπωλεία, να βλέπει τι σχετικό διαθέτουν σε e-book ή τι υπάρχει στις ψηφιακές βιβλιοθήκες έτσι ώστε, εκπαιδευτικοί και μαθητές, να εξοικειώνονται σταδιακά με τη χρήση των ηλεκτρονικών βιβλίων.

3. Διαδικτυακές ή εικονικές κοινότητες αναγνωστών

Τα τελευταία χρόνια πληθαίνουν οι ενδείξεις ότι η ψηφιακή εποχή συνοδεύεται από την εμφάνιση νέων μορφών γραμματισμού και φιλιαναγνωσίας. Οι σύγχρονοι μελετητές συγκλίνουν στην εκτίμηση ότι η ανάπτυξη των ψηφιακών μέσων επηρεάζει ολόένα και περισσότερο το συνολικό περιβάλλον παραγωγής, διανομής και πρόσληψης των κειμένων, διαμορφώνοντας μια νέα κειμενική οικολογία, κύρια χαρακτηριστικά της οποίας είναι η υψηλή διαθεσιμότητα των κειμενικών αποθεμάτων, η έντονη πολυτροπικότητα και διασυνδεσιμότητα των κειμένων και, τέλος, η πρωτοφανής παροχή δυνατοτήτων στον αναγνώστη. Στο καινούργιο αυτό κειμενικό περιβάλλον, η δημοτικότητα των ψηφιακών μέσων μεταξύ των νέων τους έχει καταστήσει ζωτικούς καταλύτες στην ανάδυση μιας νέας αναγνωστικής κουλτούρας, οι μορφές, τα ήθη και οι πρακτικές της οποίας έχουν ήδη προσδώσει μια νέα δυναμική στην κοινωνική κυκλοφορία, νοσηματοδότηση και λειτουργία των κειμένων. Οι πρόσφατες σχετικές μελέτες αποκαλύπτουν ένα τοπίο άνισο και ασύμμετρο, με τη διείδυση της ψηφιακής τεχνολογίας να είναι ακόμα περιορισμένη από γεωγραφικά, κοινωνικά και ηλικιακά σύνορα, αλλά ταυτόχρονα ρευστό και ετερογενές, με τις καινοφανείς αναγνωστικές πρακτικές να συμβιώνουν και ενίοτε να συλλειτουργούν με τις παλιές.³ Ένα τοπίο, ωστόσο, που αναμφίβολα αλλάζει ραγδαία και απρόβλεπτα, καθώς η ψηφιακή επικοινωνιακή συνθήκη εδραιώνεται και

³ Στα ελληνικά έχουμε δύο εξαιρετικές μελέτες, Φραγκουλίδου 2006, Κουτσογιάννης 2011, όπου και συνόψιση της βιβλιογραφίας.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

εμπλουτίζεται καθημερινά, μεταμορφώνοντας σταθερά και ριζικά το σύνολο της πολιτισμικής δημιουργίας, επικοινωνίας και εμπειρίας.

Ενώ παραδοσιακά η κριτική που ακούγεται ως προς τη σχέση των νέων με τα ψηφιακά μέσα είναι ότι τους απομακρύνουν από την ανάγνωση, η έρευνα του διαδικτύου αποκαλύπτει πως το τελευταίο φιλοξενεί πολύμορφες κοινότητες αναγνωστών οι οποίοι ανταλλάσσουν τις αναγνωστικές εμπειρίες τους, γράφουν συλλογικά αφηγήσεις, αναρτούν τα συγγραφικά τους πονήματα και δέχονται κριτική γι' αυτά. Πρόκειται για τις διαδικτυακές αναγνωστικές λέσχες, τα forums, τα προσωπικά ή συλλογικά ιστολόγια. Όλα μαζί συνθέτουν έναν νέο ψηφιακό κοινωνικό χώρο φιλιαναγνωσίας, ο οποίος μένει να διερευνηθεί ως προς το κατά πόσο, στο πλαίσιο αυτών των νέων μορφών, διατηρούνται ή καταλύονται οι κοινωνικο-πολιτισμικές παράμετροι (λ.χ. κοινωνική τάξη, πολιτισμικό κεφάλαιο, φύλο, γεωγραφική θέση) που είχαν επανειλημμένα στο παρελθόν διαπιστωθεί ότι οριοθετούν τον κοινωνικό χώρο της ανάγνωσης. Γεγονός πάντως είναι ότι σήμερα μιλούμε για νέες μορφές ψηφιακής κοινωνικότητας, οι οποίες βασίζονται στην κοινότητα των πολιτισμικών ενδιαφερόντων και συνδέονται με τη σύνολη νεανική κουλτούρα. Σ' αυτό το σημείο της μελέτης θα γίνει λόγος για τις αναγνωστικές διαδικτυακές κοινότητες ως μορφή επικοινωνίας αναγνωστικών εμπειριών και τη σημασία τους στη διδασκαλία, ενώ στην επόμενη ενότητα θα αναφερθούμε στη διαδικτυακή συγγραφή αφηγήσεων η οποία συμβαίνει ασφαλώς και αυτή στο πλαίσιο αναγνωστικών κοινοτήτων.

Το διαδίκτυο είναι ένας χώρος με δικά του ειδικά χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο με τον οποίο οι συμμετέχοντες διαλέγονται για τη λογοτεχνία. Τα χαρακτηριστικά αυτά επηρεάζουν τη συζήτηση που λαμβάνει χώρα στη διαδικτυακή κοινότητα. Ένα τέτοιο χαρακτηριστικό είναι λ.χ. η ψευδωνυμία των συμμετεχόντων στις διαδικτυακές συζητήσεις, η οποία απελευθερώνει τον χρήστη και τον κάνει να μην έχει αναστολές για την ποιότητα και το περιεχόμενο των γραφομένων του (Φραγκουλίδου 2006: 43-48). Και μόνον αυτό το χαρακτηριστικό είναι βαρυσήμαντο διότι, ενώ στο παρελθόν ο λόγος περί λογοτεχνίας μονωπολούνταν από ισχυρούς θεσμούς όπως ήταν η λογοτεχνική κριτική του ημερήσιου και περιοδικού τύπου, η ακαδημαϊκή φιλολογία κ.ά., τώρα η ανταπόκριση σε μια λογοτεχνική ανάγνωση γίνεται δικαίωμα του καθένα και αντικείμενο επικοινωνίας με άλλους, όπως όλες οι ανθρώπινες εμπειρίες.

Τα σημεία στο διαδίκτυο όπου γίνονται αυτές οι συζητήσεις είναι: α) Τα ιστολόγια (blogs) που κατασκευάζονται από λογοτέχνες, λογοτεχνικά περιοδικά, ανθρώπους ειδικούς και μη που ασχολούνται με τη λογοτεχνία. Περιλαμβάνουν πρωτότυπες λογοτεχνικές καταθέσεις, αποσπάσματα κειμένων, προσπάθειες συλλογικής συγγραφής κειμένων. Στα ιστολόγια κατατίθενται απόψεις για κείμενα που περιλαμβάνονται σ' αυτά ή κριτικές για έντυπα λογοτεχνικά έργα. β) Τα wiki είναι ένας τύπος [ιστοτόπου](#) που επιτρέπει σε οποιονδήποτε να δημιουργήσει και να επεξεργαστεί τις σελίδες του. Σε ένα wiki, διάφορα άτομα μπορούν να γράφουν μαζί (όχι ταυτοχρόνως). Έτσι, διευκολύνεται η συνεργασία πολλών ατόμων για τη συγγραφή ενός έργου. Περιλαμβάνουν σχολιασμό κειμένων που έχουν διαβαστεί από τους συμμετέχοντες και προσθήκες στα ήδη υπάρχοντα σχολιαστικά κείμενα. γ) Τα

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

chat rooms στα οποία γίνεται λόγος για τη λογοτεχνία. δ) Τα fora όπου συζητούνται επίσης θέματα σχετικά με τη λογοτεχνία και την ανάγνωση. Τα τελευταία χρόνια, χάρη στις προσπάθειες του ΕΚΕΒΙ, έχουν διαδοθεί πολύ οι λέσχες ανάγνωσης, τόσο μεταξύ των ενηλίκων όσο και μεταξύ των εφήβων και των παιδιών. Πολλές από αυτές έχουν δημιουργήσει ιστολόγιο, όπου αναρτούν τις απόψεις των μελών τους πάνω στα βιβλία που διαβάζουν. Στην [ιστοσελίδα του ΕΚΕΒΙ](#) μπορεί κανείς να βρει τις σχετικές πληροφορίες και παραπομπές. Ωστόσο, η πιο ενδιαφέρουσα και ζωντανή διαδικτυακή αναγνωστική κοινότητα είναι η Λέσχη του βιβλίου (www.leschi.gr/forum/). Συζητήσεις για βιβλία και ένα πλήθος άλλων δραστηριοτήτων γύρω από την ανάγνωση (δημοσκοπήσεις, παιχνίδια κλπ.) καθιστούν τον συγκεκριμένο ιστότοπο μοναδικό για τα ελληνικά δεδομένα.

Σύμφωνα με τον H. Rheingold (2000) οι εικονικές κοινότητες έγιναν τόσο δημοφιλείς σε χρήστες όλων των ηλικιών, όλων των μορφωτικών επιπέδων και ενδιαφερόντων διότι προσφέρουν μερικά ανεκτίμητα πλεονεκτήματα: βασίζονται στην ελεύθερη βούληση για επικοινωνία των συμμετεχόντων στη βάση ενός κοινού χαρακτηριστικού ή ενδιαφέροντος, χωρίς την παρεμβολή θεσμικών ή άλλων εμποδίων. Είναι προσβάσιμες 24 ώρες το 24/ωρο προσφέροντας βοήθεια, συμβουλές και υποστήριξη σε θέματα σχετικά με τα κοινά ενδιαφέροντα των συμμετεχόντων. Η ανωνυμία ή η ψευδωνυμία βοηθά ανθρώπους που είναι ντροπαλοί να εκφραστούν ελεύθερα και να γίνουν αποδεκτοί στη βάση μόνο των απόψεων και του χαρακτήρα τους, αδιαφορώντας για τη φυσική εμφάνιση, το χρώμα τους ή την οικονομική τους κατάσταση. Η ψευδωνυμία βέβαια δημιουργεί κινδύνους παραπλάνησης, ιδίως για τις νεαρές ηλικίες, αλλά είναι ζήτημα ψηφιακού γραμματισμού να μάθει ο χρήστης να τους αποφεύγει όπως και στην πραγματική κοινωνική ζωή.

Υπάρχει όμως και ο αντίλογος στα παραπάνω πλεονεκτήματα που παρουσιάζει ο Rheingold. Καταρχάς η εικονική κοινότητα, όπως κάθε κοινότητα, επιβάλλει τους δικούς της άρατους κανόνες συμπεριφοράς και έκφρασης, άρα η υποτιθέμενη ελευθερία των συνεισφορών είναι οριοθετημένη αλλά και κατευθυνόμενη από τη μόδα, από την επιβολή ισχυρών προσωπικοτήτων που μπορεί να δίνουν τον τόνο σε μια κοινότητα κλπ., ή ακόμη από την ίδια τη φύση του λογισμικού της, όπως οι σελίδες κοινωνικής δικτύωσης που επιβάλουν έναν συγκεκριμένο τρόπο παρουσίας, ανάρτησης στοιχείων που καθορίζουν μια ταυτότητα και επικοινωνίας. Με άλλα λόγια, είναι λάθος να αντιμετωπίζουμε τις εικονικές κοινότητες αποκλειστικά ως χώρους ελεύθερης επικοινωνίας αλλά πρέπει να πάρουμε υπόψη μας ότι αποτελούν ταυτόχρονα κοινότητες που χειραγωγούν και κατευθύνουν τους λιγότερο έμπειρους ή ώριμους χρήστες σε συγκεκριμένα μοντέλα συμπεριφοράς και ιδεολογίες. Μάλιστα έχει προταθεί και ο όρος «ψευδοκοινότητες» (Φραγκουλίδου 2006: 54-58).

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι η σχέση των χρηστών και ιδίως των νέων με τις εικονικές κοινότητες είναι σύνθετη και αντιφατική. Πρόσφατη έρευνα του Δ. Κουτσογιάννη, επιβεβαιώνοντας ευρήματα και ξένων ερευνών, επισημαίνει πως «η πλαστικότητα του υπολογιστή ως συμβολικού αντικείμενου στη σημερινή κοινωνία σημαίνει ότι μπορεί να “καταναλωθεί” με ποικίλους τρόπους και μπορεί να αξιοποιηθεί προκειμένου να υποστηρίξει τη δόμηση ποικίλων ταυτοτήτων»

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

(Κουτσογιάννης 2011: 92). Είναι σαφές ότι σήμερα τα παιδιά ζουν σε δύο κόσμους, τον «φυσικό» και τον εικονικό και δομούν τις ταυτότητές τους στη βάση μιας σύνθετης «συνέχειας» των δύο κόσμων. Ο Κουτσογιάννης περιγράφει έρευνες που αναδεικνύουν τον δημιουργικό χαρακτήρα της σχέσης των νέων με το διαδίκτυο, όπως του Jonathan (2006)

«ο οποίος εξετάζει ενδεικτικές ιστοσελίδες φοιτητών και, σε συνδυασμό με συνεντεύξεις που παίρνει από τους δημιουργούς τους, διαπιστώνει ότι, σε αντίθεση με πολλές απόψεις που διαδίδονται (οι νέοι δεν γράφουν, έχουν παθητικό πολιτικό ρόλο κλπ.), οι νέοι γράφουν αρκετά σήμερα στο διαδίκτυο. Το γράψιμό τους είναι πολύ ενδιαφέρον (sophisticated) χρησιμοποιούν συνήθως πολλά μέσα και δημιουργούν πολυτροπικά κείμενα/πολυμέσα. Οι νέοι εμπλέκονται σε μια σειρά από πρακτικές γραμματισμού, μέσω των οποίων εκδηλώνουν τις κοινωνικές και πολιτικές ανησυχίες τους, κρίνουν και επικρίνουν με πολύ έξυπνο τρόπο. Έχουν επίγνωση ότι παρεμβαίνουν με εναλλακτικό τρόπο και δε διστάζουν να ασκήσουν κριτική στην ίδια την εξιδανίκευση της τεχνολογίας. Πρόκειται για διαπιστώσεις που έρχονται σε αντίθεση με αυτές του εργαλειακού – πεσιμιστικού λόγου, γενικότερα, ότι οι Νέες Τεχνολογίες αδυνατίζουν την κριτική σκέψη και το γραμματισμό» (Κουτσογιάννης 2011: 97).

Παρέθεσα το μεγάλο αυτό απόσπασμα από το βιβλίο του Κουτσογιάννη διότι μπορεί να αποτελέσει το στήριγμα για την πρόταση που θα υποστηρίξω παρακάτω, ότι δηλαδή οι διαδικτυακές κοινότητες οι οποίες αποτελούν μια πραγματικότητα στη ζωή των νέων, μπορούν να είναι εξαιρετικά χρήσιμες και για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας και να συμβάλουν στην προώθηση του ψηφιακού, και όχι μόνον, γραμματισμού. Η πρόκληση για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας είναι πώς θα αξιοποιήσει τα πλεονεκτήματα των εικονικών κοινοτήτων για να διευρύνει τις δυνατότητες επικοινωνίας της αναγνωστικής κοινότητας της τάξης αλλά και να δώσει νέες ευκαιρίες δημιουργικής γραφής στους μαθητές. Το δεύτερο θα το συζητήσουμε στην επόμενη ενότητα, όταν θα μιλήσουμε για τη συγγραφή μέσω του διαδικτύου.

Στο σημείο αυτό όμως χρειάζεται να θυμίσουμε πώς ορίζεται και πώς συγκροτείται η αναγνωστική κοινότητα της τάξης. Η έννοια αυτή έλκει την καταγωγή της από την ερμηνευτική κοινότητα (interpretive community) του Stanley Fish (1980: 303-371). Ο Fish είχε σκοπό ακριβώς να οριοθετήσει τη διαδικασία της ερμηνείας και να δείξει τις πολιτισμικές της παραμέτρους. Η κοινότητα ερμηνευτών είναι μια κοινότητα ανθρώπων, αλλά κυρίως αρχών, μεθόδων, κριτηρίων που οριοθετούν τις δυνατότητες ερμηνείας του κειμένου. Τέτοιες κοινότητες στην ευρύτερη κοινωνία υπήρχαν πάντοτε. Η επικοινωνία είναι δυνατή μόνο μέσα σ' ένα ορισμένο πλαίσιο που καθορίζεται από την κοινότητα. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, οι ερμηνείες που προτείνονται από τα άτομα δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ούτε υποκειμενικές ούτε αντικειμενικές. Είναι υποκειμενικές στον βαθμό που εκπροσωπούν μια ορισμένη κοινωνία και δεν είναι οικουμενικές. Είναι αντικειμενικές στον βαθμό που η οπτική αυτή γωνία έχει κοινωνικές και πολιτισμικές συντεταγμένες και δεν είναι ατομική και μοναδική (Fish 1980: 331). Παρόλη την κριτική που δέχτηκαν οι απόψεις αυτές του Fish, η έννοια της κοινότητας των αναγνωστών είναι πολύ χρήσιμη για τη σχολική ανάγνωση. Πολλές διδακτικές προσεγγίσεις στο μάθημα της λογοτεχνίας αποτυγχάνουν διότι δεν παίρνουν υπόψη εκ των προτέρων τις διαφορές της ατομικής, σιωπηλής ανάγνωσης στη μοναξιά ενός δωματίου από την ομαδική, θεσμοποιημένη ανάγνωση στη σχολική τάξη. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι να ορίσουμε ακριβέστερα τι είδους κοινότητα επιθυμούμε να συγκροτήσουμε. Η έννοια της

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
εινόνιση στην μωνινία της χνώπης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

κοινότητας συμβαδίζει με τη λέσχη αναγνωστών (literacy club) του Frank Smith (1988) η οποία δίνει έμφαση στην αίσθηση του «ανήκειν» που επιδιώκεται να αποκτήσουν τα παιδιά μέσω της ανάγνωσης. Πριν επομένως από την απόλαυση του κειμένου, βρίσκεται η απόλαυση της συμμετοχής, στην οποία κανένα παιδί δεν μπορεί να αντισταθεί. (Αποστολίδου 1999: 342-343).

Όπως έχω δείξει αλλού (Αποστολίδου, ό.π.), οι μαθητές μιας τάξης δεν συγκροτούν αυτονότητα κοινότητα αναγνωστών. Χρειάζεται συγκεκριμένες πρακτικές για να συγκροτηθεί, όπως είναι η ομαδοσυνεργατική ή διαφοροποιημένη διδασκαλία και η ενεργητική μάθηση, η ελεύθερη επιλογή κειμένων, η διαμορφωτική αξιολόγηση. Τώρα είμαστε σε θέση να προσθέσουμε ότι η εμπειρία των διαδικτυακών αναγνωστικών κοινοτήτων μπορεί να είναι μία ακόμη πρακτική που θα βοηθήσει πολύ στη συγκρότηση της κοινότητας. Πώς μπορεί να γίνει αυτό; Να δημιουργηθεί, από την αρχή σχετικά της σχολικής χρονιάς, μια διαδικτυακή κοινότητα που θα λειτουργεί σε διαδικτυακό τόπο παράλληλα με την κανονική τάξη. Η ενέργεια αυτή, από μιας αρχής, δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές της τάξης να φαντασιώσουν την τάξη τους (και τον εαυτό τους μέσα σ' αυτήν) ως μια εικονική κοινότητα, η οποία συνδέεται με κάποιους δεσμούς και αναλαμβάνει ορισμένες δραστηριότητες. Με δεδομένο ότι είναι ήδη συνηθισμένοι, ιδίως οι μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων, στη διαδικτυακή επικοινωνία, ιδίως μέσω facebook, δεν θα έχουν μάλλον τεχνικές δυσκολίες να συμμετάσχουν σε αυτήν. Στη διαδικτυακή αυτή κοινότητα θα δοθεί η δυνατότητα να παράγει πρωτότυπα κείμενα, να σχολιάζει κείμενα που διαβάστηκαν μέσα στην τάξη ή να αναρτά ψηφιοποιημένα λογοτεχνικά κείμενα που βρίσκει στο διαδίκτυο. Αναμένεται να αποτελέσει κίνητρο συμμετοχής σε αναγνώσεις και συζητήσεις γύρω από τη λογοτεχνία για όλους τους μαθητές αλλά ιδίως γι' αυτούς που έχουν αναστολές και έλλειψη αυτοπεποίθησης να εκφραστούν μέσα στην τάξη. Με άλλα λόγια, η διαδικτυακή αναγνωστική κοινότητα θα αποτελεί μια συνέχεια των δραστηριοτήτων μέσα στην τάξη, θα επιμηκύνει έτσι τον διδακτικό χρόνο και θα δώσει την ευκαιρία στους μαθητές να διαπραγματεύονται τα νοήματα των λογοτεχνικών κειμένων με νέους τρόπους. Επειδή μάλιστα μιλούμε για εργασία σε ομάδες, θα μπορούσαν οι ομάδες να έχουν τον δικό τους ιδιαίτερο χώρο μέσα στην εικονική κοινότητα της τάξης για να συνεργάζονται, και να αναρτούν τις εργασίες τους στην κεντρική σελίδα. Εκτός του ότι λύνονται με αυτό τον τρόπο πολλά προβλήματα της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας, όπως το πότε θα βρίσκονται τα μέλη των ομάδων, πώς θα βοηθά ο δάσκαλος όλες τις ομάδες αποτελεσματικά, υπάρχει η πιθανότητα να βελτιωθεί το συνολικό επίπεδο επικοινωνίας μέσα στην τάξη και γνωρίζουμε πόσο σημαντικό είναι αυτό για τη διακίνηση των νοημάτων σε ένα μάθημα λογοτεχνίας. Μια συστηματική συμμετοχή των μαθητών σε διαδικτυακή κοινότητα θα προωθούσε τον ψηφιακό γραμματισμό τους και θα τους ασκούσε επιπλέον στην ασφαλή χρήση του διαδικτύου.

Ένα παράδειγμα εργασίας μιας τάξης Α' Λυκείου με διαδικτυακή κοινότητα είναι [της αμερικανίδας φοιτήτριας Brittany Davis](#), στο Πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν, η οποία ζήτησε από τους μαθητές της, σε ομάδες των πέντε ατόμων, να διαλέξουν έναν χαρακτήρα από το μυθιστόρημα που διάβαζαν στο μάθημα της λογοτεχνίας και να

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

δημιουργήσουν ένα προφίλ γι' αυτόν στο facebook.⁴ Θα έπρεπε να επινοήσουν το ψευδώνυμό του, την εικόνα του (να φτιάξουν μια κούκλα ή να μεταμφιεστούν οι ίδιοι), να διαλέξουν φράσεις από το βιβλίο που να τον χαρακτηρίζουν και να τις αναρτήσουν στο χώρο «πληροφορίες». Το κυριότερο, όμως, να θέσουν ερωτήσεις ο ένας χαρακτήρας στον άλλον (στον ειδικό χώρο «ερωτήσεις» που προβλέπει το facebook) ή να αναρτήσουν στοιχεία ο ένας στον «τοίχο» του άλλου που να αποκαλύπτουν κάτι σημαντικό για την πλοκή. Σημαντικό για την όλη διαδικασία ήταν ο περιορισμός της πρόσβασης στο στενό κύκλο των «φίλων» και η αυτοδέσμευση όλων στο ότι δεν θα έπρεπε να αναρτώνται στοιχεία της προσωπικής ζωής των ηρώων που δεν θα έπρεπε να βγουν δημόσια. Κι αυτό, διότι ένας από τους στόχους της δραστηριότητας ήταν να ασκηθούν οι μαθητές στην ασφαλή χρήση των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης. Μετά το τέλος της δραστηριότητας η οποία διήρκεσε όσο και η ανάγνωση του βιβλίου, ζητήθηκε από τους μαθητές να γράψουν ένα κείμενο στο οποίο να αναστοχάζονται και να κρίνουν την εμπειρία αυτή, να κάνουν υποθέσεις για το πώς το facebook, αν υπήρχε και αν το χρησιμοποιούσαν οι ήρωες του μυθιστορήματος, θα επηρέαζε την πλοκή και, τέλος, να μιλήσουν για το πώς έχει επηρεάσει τη δική τους ζωή.

Το παραπάνω παράδειγμα δείχνει τις δυνατότητες που παρέχει η λογοτεχνία στο να την συνδέουμε με τη σύγχρονη ζωή, επομένως και με τις Νέες Τεχνολογίες και να χρησιμοποιούμε τις τελευταίες με τέτοιο τρόπο ώστε και το λογοτεχνικό έργο να μελετούμε, και τον ψηφιακό γραμματισμό μας να καλλιεργούμε.⁵ Οπωσδήποτε υπάρχουν και κίνδυνοι: να δημιουργηθούν ανταγωνισμοί, να κυριαρχήσουν κάποιοι μαθητές με μεγαλύτερη εξοικείωση με τις ΤΠΕ (που πιθανόν να σημαίνει προερχόμενοι από ανώτερα κοινωνικά στρώματα) ή ο δάσκαλος να ελέγχει υπερβολικά την όλη διαδικασία, πράγμα που θα αποθαρρύνει τους μαθητές. Δεν έχουμε παρά να περιμένουμε τα αποτελέσματα της έρευνας: μέχρι τότε, οφείλουμε να τονίσουμε πως βασικό μας μέλημα σε ό,τι έχει να κάνει με την κοινότητα της τάξης, την πραγματική ή την εικονική, θα πρέπει να είναι η δημοκρατική εξαγωγή των νοημάτων, με ενεργή συμμετοχή των μαθητών.⁶ Αυτό είναι το μεγάλο διακύβευμα

⁴ Η φοιτήτρια σπούδαζε Αγγλική Φιλολογία και Παιδαγωγική για να γίνει καθηγήτρια. Η διδασκαλία κράτησε έναν μήνα και έγινε μέσα στο πλαίσιο της άσκησης της. Τα μυθιστορήματα που διαβάστηκαν ήταν το *Kindred* της Octavia Butler και το *Great Gatsby* του F. Scott Fitzgerald.

⁵ Βεβαίως υπάρχουν πολλά ζητήματα σε σχέση με τις μαθητικές διαδικτυακές κοινότητες που πρέπει να ερευνηθούν και αυτή τη στιγμή βρίσκεται σε εξέλιξη σχετική διδακτορική διατριβή της φιλόλογου Ειρήνης Γαμβρού. Ζητήματα τεχνικά για το ποιο λογισμικό είναι πιο κατάλληλο για να στηθεί μια τέτοια κοινότητα (λ.χ. έχει προταθεί το Moodle) και ποια ειδικότερα εργαλεία (blog, forum, chat room, wiki): ζητήματα παιδαγωγικά σχετικά με το ποιος θα είναι ο ρόλος του δασκάλου, σε ποιο βαθμό θα επεμβαίνει στην επικοινωνία της κοινότητας, αν θα ελέγχει, θα απορρίπτει αναρτήσεις κλπ. και γενικότερα ποιοι πρέπει να είναι οι κανόνες λειτουργίας της μαθητικής διαδικτυακής κοινότητας, αν θα υπάρχει λ.χ. ψευδωνυμία.

⁶ Αυτή τη στιγμή υπάρχουν πολλά blogs καθηγητών λογοτεχνίας οι οποίοι αναρτούν ενδιαφέροντα πολυτροπικά κείμενα σχετικά με τα λογοτεχνικά κείμενα που διαβάζουν μέσα στην τάξη. Το πρόβλημα είναι ότι δεν υπάρχει στον ιστότοπο πρόβλεψη για ανταλλαγή απόψεων ανάμεσα στους μαθητές και επίσης δεν είναι σαφές σε ποιο βαθμό έχουν συμβάλει οι μαθητές στην κατασκευή των πολυτροπικών αυτών κειμένων.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

της διδασκαλίας της λογοτεχνίας και η διαδικτυακή επικοινωνία σε αυτό επιδιώκουμε να μας βοηθήσει.

4. Δημιουργική γραφή στο διαδίκτυο

Το διαδίκτυο παρέχει τον ζωτικό χώρο για την απελευθέρωση των δημιουργικών δυνάμεων των χρηστών του στη συγγραφή μυθοπλαστικών κειμένων πολλών ειδών και με διάφορους τρόπους. Στην ενότητα αυτή θα περιγράψουμε κάποιες βασικές δραστηριότητες δημιουργικής γραφής που λαμβάνουν χώρα στο διαδίκτυο και θα δούμε τι ιδέες μπορούν να μας δώσουν για τη διδασκαλία. Μία από αυτές είναι οι ιστοσελίδες τύπου fan fiction (www.fanfiction.net): με αυτόν τον όρο δηλώνεται η μυθοπλασία την οποία συνθέτουν οι χρήστες του διαδικτύου ξεκινώντας από ένα υπαρκτό λογοτεχνικό έργο και «επαναγράφοντάς» το. Μπορεί να είναι έργο της κλασικής λογοτεχνίας (λ.χ. *Ρωμαίος και Ιουλιέτα*) ή μπορεί να είναι μια κινηματογραφική ταινία, μια τηλεοπτική σειρά, ένα κόμικ ή ένα βιντεοπαιχνίδι. Η επαναγραφή ενός κειμένου μπορεί να συνίσταται είτε σε ένα συμπλήρωμα της πλοκής του κειμένου που έχει επιλεγεί, είτε στην απλή διαγραφή ενός τμήματός του που ο χρήστης θεωρεί περιττό, είτε στην τροποποίηση και εκ νέου σύνθεση ορισμένων αποσπασμάτων, είτε στη μείξη σκηνών και μοτίβων από διαφορετικά έργα (Λαμπρόπουλος 2009: 565).⁷ Υπάρχουν εκατομμύρια τέτοιες ιστορίες στο διαδίκτυο οι οποίες συγκροτούν ένα νέο πεδίο λογοτεχνικής επικοινωνίας καθώς κάθε επαναγραφή προκαλεί σχόλια, αναπτύσσονται παράλληλοι διάλογοι κλπ. Το φαινόμενο έχει πάρει τέτοιες διαστάσεις ώστε έχει αρχίσει να μελετάται σε σχετικό ηλεκτρονικό περιοδικό (<http://fanfiction-studies.net/>). Δεν είναι δυνατόν να επεκταθούμε εδώ στα σχετικά ζητήματα που τίθενται προς συζήτηση, όπως το αν βρισκόμαστε μπροστά σε μια νέου τύπου παγκόσμια λογοτεχνία, αλλά χρειάζεται να επισημάνουμε ότι το fan fiction απομυθοποιεί τον σεβασμό στο γράμμα του κειμένου και την υπογραφή του συγγραφέα, τείνει να μετατρέψει τα ήδη γνωστά κείμενα από ένα παγιωμένο corpus σε μια πολύ πιο ρευστή κειμενικότητα και τα θέτει στη διάθεση ενός κοινού το οποίο, υπό διαφορετικές συνθήκες, δύσκολα θα στρεφόταν προς της λογοτεχνική γραφή (Λαμπρόπουλος 2009: 571-572). Περιττό να προστεθεί πως αυτή η διαδικτυακή πρακτική προκαλεί την ίδια την έννοια του κανόνα, κάτι που επισημάνθηκε παραπάνω και για την κυβερνολογοτεχνία.

Μια άλλη διαδικτυακή συγγραφική πρακτική είναι τα συλλογικά μυθιστορήματα, τα πρώτα κείμενα «κυβερνολογοτεχνίας»⁸ που έκαναν την εμφάνισή τους στο διαδίκτυο και τα οποία γράφονται είτε με άξονα συγκεκριμένο θέμα ή γύρω από συγκεκριμένο πρόσωπο που ξεκινά ένα κείμενο και καλεί κάποιους άλλους να το συνεχίσουν (Δημητρούλια 2006). Η συγγραφική αυτή πρακτική δεν μπορεί να

⁷ Για να μην υπάρξει παρεξήγηση οι «διασκευές» αυτές δεν είναι υπερκείμενα, δεν έχουν υπερσυνδέσεις και δεν ανήκουν στην κυβερνολογοτεχνία όπως ορίστηκε παραπάνω.

⁸ Είναι προφανές ότι εδώ χρησιμοποιώ τον όρο καταχρηστικά, με την έννοια της «λογοτεχνίας του διαδικτύου».

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

θεωρηθεί εντελώς πρωτότυπη. Συλλογικά μυθιστορήματα είχαμε και στην έντυπη λογοτεχνία. Αναφέρω τρία ελληνικά και πιθανόν να υπάρχουν κι άλλα: *Το μυθιστόρημα των τεσσάρων* ([Στράτης Μυριβήλης](#), [Μ. Καραγάτσης](#), [Άγγελος Τερζάκης](#), [Ηλίας Βενέζης](#))⁹. *Το παιχνίδι των τεσσάρων* ([Κώστας Μουρσελάς](#), [Γιώργος Σκούρτης](#), Αντώνης Σουρούνης, [Πέτρος Τατσόπουλος](#))¹⁰. *Το ερωτικό των τεσσάρων* ([Λένα Διβάνη](#), [Αύγουστος Κορτώ](#), [Αμάντα Μιχαλοπούλου](#), [Χ. Α. Χωμενίδης](#))¹¹. Όπως φαίνεται από τους τίτλους και μόνο, δημιουργήθηκε μια παράδοση συλλογικών μυθιστορημάτων (από τέσσερις συγγραφείς) και είναι προς έρευνα αν τα τρία αυτά έργα μοιάζουν στο περιεχόμενο και στη μορφή. Ας προστεθεί στη σχετική συζήτηση και το μυθιστόρημα που γράφτηκε το 2003, με την αφορμή (και τη χρηματοδότηση προφανώς) της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, το *Global novel*, ένα συλλογικό μυθιστόρημα 14 συγγραφέων από όλον τον κόσμο, το οποίο εκδόθηκε στα ελληνικά.¹²

Άρα, και στην περίπτωση της συλλογικής συγγραφής, οι Νέες Τεχνολογίες βασίζονται σε μια λογοτεχνική πρακτική που υπήρχε πριν από αυτές. Οπωσδήποτε όμως την εξελίσσουν και την θέτουν σε νέο πλαίσιο. Είναι ακριβώς στο πλαίσιο των εικονικών κοινοτήτων, που συζητούσαμε παραπάνω, που εξελίσσονται τέτοιες διαδικασίες. Κάθε εικονική κοινότητα θέτει τους δικούς της όρους ως προς τον τρόπο που θα εξελιχθεί η διαδικασία. Λ.χ. στο project “[Global novel](#)” που βρίσκεται αυτή τη στιγμή σε εξέλιξη,¹³ υπάρχει μια συντονιστική ομάδα η οποία διαλέγει, από όλες τις συνεισφορές που υποβάλλονται, εκείνη που οριστικά θα ενσωματωθεί στην εξέλιξη του μυθιστορήματος, ενώ η μονάδα που μπορεί να συνεισφέρει κάποιος είναι το κεφάλαιο. Άρα τα κείμενα όλων δεν είναι ανοιχτά σε όλους, ενώ το προϊόν που προκύπτει είναι λίγο πολύ έργο της συμβατικής λογοτεχνίας. Το ενδιαφέρον στο παραπάνω πρότζεκτ είναι η παγκοσμιότητα της συγγραφής, καθώς απευθύνονται σε επίδοξους συγγραφείς από όλον τον κόσμο, οι οποίοι μάλιστα μπορούν να γράψουν στην εθνική τους γλώσσα, αρκεί να επισυνάψουν και μια αγγλική μετάφραση.

Μια άλλη μορφή είναι τα blognovels, μυθιστορήματα που γράφονται στα ιστολόγια, είτε ατομικά, από τον κάτοχο του ιστολογίου, είτε συλλογικά. Ακόμη, τα ηλεκτρονικά μυθιστορήματα με ανταλλαγή e-mail (μια νέα μορφή του επιστολικού μυθιστορήματος;) ή SMS που φιλοξενούνται σε έναν κόμβο ο οποίος διαχειρίζεται τις συνεισφορές των συμμετεχόντων και φροντίζει για τη δημοσίευση του κειμένου. Ως προς την τελευταία περίπτωση, είχαμε ένα παράδειγμα συγγραφής θεατρικού έργου

⁹ Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1999.

¹⁰ Καστανιώτης, 1998.

¹¹ Καστανιώτης, 2006.

¹² Οι συγγραφείς είναι οι: Νικολό Αμανίτι, Αλέξανδρος Ασωνίτης, Αρτούρ Γιαπέν, Λένα Διβάνη, Έτγκαρ Κέρετ, Πάβελ Κόχουτ, Χουάν Μανουέλ δε Πράδα, Αντόνιο Σκαρμέτα, Γιώργος Σκούρτης, Ίνγκο Σούλτσε, Φερντέ Τσιτσέκογλου, Μισέλ Φέμπερ, Άρης Φιορέτος, Γιασμίνα Χάντρα (Καστανιώτης, 2003).

¹³ Τελευταία πρόσβαση 13/10/2011 και έχουν γραφτεί δύο κεφάλαια. Δεν είναι όμως σαφές πότε ξεκίνησε και αν έχει εγκαταλειφθεί.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

με SMS ακροατών ραδιοφωνικού σταθμού. Το 2010, το πολιτιστικό ραδιόφωνο της EPT3 9.58 και η εκπομπή του «Κάτι παίζει», με τους ραδιοφωνικούς παραγωγούς Ελένη Κουρτίδου και Θανάση Γωγάδη, πήραν την πρωτοβουλία να καλέσουν τους ακροατές τους να στέλνουν γραπτά μηνύματα με ατάκες, σκηνικές οδηγίες κλπ. τα οποία ανέβαιναν στο ιστολόγιο της εκπομπής και, μετά από μια περίπλοκη διαδικασία, ενσωματώνονταν στο υπό δημιουργία θεατρικό έργο. Τελικά στο εγχείρημα συμμετείχαν 160 συγγραφείς με 2.000 γραπτά μηνύματα, ενώ το θεατρικό έργο που προέκυψε με τίτλο «Δεν αντέχω άλλο, έρχονται συνέχεια», ανέβηκε στην πειραματική σκηνή του ΚΘΒΕ στις 27 Μαΐου 2010.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ζούμε σε μια εποχή όπου τόσο η συγγραφή όσο και η ανάγνωση της λογοτεχνίας τίθενται με τους όρους των Νέων τεχνολογιών και ότι σημαντικός αριθμός χρηστών του διαδικτύου απελευθερώνει πράγματι δημιουργικές δυνάμεις στη συγγραφή πάσης φύσεως ιστοριών. Τούτο δεν σημαίνει όμως πως το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος της λογοτεχνικής παραγωγής δεν παράγεται από τη συγγραφική ατομικότητα όπως γινόταν πάντα, ούτε είναι τυχαίο το γεγονός ότι τα συλλογικά έργα (λ.χ. αυτά που αναφέρθηκαν παραπάνω) δεν θεωρήθηκαν ποτέ σπουδαία λογοτεχνία. Η αποτυχία τους είναι πιθανόν να οφείλεται ακριβώς στον συγγραφικό ανταγωνισμό που αναπτύσσεται ανάμεσα στους επώνυμους συγγραφείς, καθώς ο καθένας από αυτούς προσπαθεί να δυσκολέψει τον επόμενο, ενώ οδηγούν στα άκρα το προσωπικό τους ύφος προκειμένου να ξεχωρίσουν από τον διπλανό τους. (Χατζηβασιλείου 2006). Είναι καλό να έχουμε κατά νου τα προβλήματα αυτά στη συγγραφή των συλλογικών έργων επωνύμων επαγγελματιών συγγραφέων διότι οι εικονικές κοινότητες, καθώς απευθύνονται σε απλούς χρήστες του διαδικτύου, διέπονται από άλλους κανόνες οι οποίοι μπορεί να προφυλάσσουν από τον συγγραφικό ανταγωνισμό, χωρίς να εγγυώνται βέβαια και πάλι τη λογοτεχνική ποιότητα του αποτελέσματος. Το ζήτημα είναι τεράστιο, εδώ μας ενδιαφέρει αν οι παραπάνω διαδικτυακές δραστηριότητες μας δίνουν ιδέες για δραστηριότητες των μαθητών στο μάθημα της λογοτεχνίας.

Σήμερα έχει προωθηθεί πολύ στην εκπαιδευτική κοινότητα η ιδέα της δημιουργικής γραφής ως πεδίου δραστηριοτήτων για τους μαθητές. Ο στόχος δεν είναι βέβαια να γίνουν λογοτέχνες αλλά να πειραματιστούν με τη γραφή, να απελευθερώσουν δημιουργικές δυνάμεις, να κατανοήσουν τα κειμενικά είδη και τις συμβάσεις τους, να καλλιεργήσουν τον κριτικό γραμματισμό. Ο επεξεργαστής κειμένου είναι το βασικό εργαλείο για να γράφουν οι μαθητές και να διορθώνουν, ενώ με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο μπορούν να στέλνουν κείμενα ο ένας στον άλλον, στο πλαίσιο της ομάδας τους. Η διασκευή ή επαναγραφή λογοτεχνικού κειμένου ή τμήματός του είναι μια πολύ δημιουργική δραστηριότητα που μπορεί να αναλάβει μια ομάδα μαθητών και να την πραγματοποιήσει συλλογικά. Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών προτείνει συχνότατα δραστηριότητες όπως αλλαγή αφηγητή, πρόσθεση ή αφαίρεση επεισοδίων στην πλοκή, αλλαγή του τέλους μιας ιστορίας ή συγγραφή μιας νέας. Οι δραστηριότητες αυτές προτείνονται πάντα στο πλαίσιο συγκεκριμένων διδακτικών ενοτήτων. Όλες οι παραπάνω δραστηριότητες διευκολύνονται τρομερά από τις ΤΠΕ αλλά και, χρησιμοποιώντας τις τελευταίες, καλλιεργούν τον ψηφιακό γραμματισμό.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην ποιότητα της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Στην περίπτωση που δημιουργηθεί ιστολόγιο της τάξης, θα μπορούσε να ξεκινήσει από την αρχή η συγγραφή μιας συλλογικής αφήγησης, στο πλαίσιο της θεματολογίας ή του λογοτεχνικού είδους της διδακτικής ενότητας, και να συνεχιστεί καθόλη τη διάρκεια του πρότζεκτ. Έτσι, καθώς οι μαθητές διαβάζουν τα λογοτεχνικά κείμενα και εμβαθύνουν στο θέμα, είναι πιθανόν να ωριμάζουν και να βαθαίνουν και οι συνεισφορές τους στη συλλογική ιστορία. Καθώς στο ιστολόγιο μπορεί κάθε στιγμή να διατρέξει κανείς όλες τις αναρτήσεις σε χρονική σειρά, αποτυπώνεται η εξέλιξη των μαθητών, κάτι που είναι σημαντικό όχι μόνο για τον καθηγητή αλλά κυρίως γι' αυτούς τους ίδιους, να αντιληφθούν την γραφή, αλλά και την ανάγνωση, ως διαδικασία. Εναλλακτικά, αν οι μαθητές δεν θέλουν να συνθέσουν μια νέα ιστορία, μπορεί να χρησιμοποιηθεί το ιστολόγιο ως συλλογικό ημερολόγιο ανάγνωσης, όπου θα καταγράφουν τις εντυπώσεις τους και τις σκέψεις τους από την ανάγνωση των λογοτεχνικών κειμένων, ιδίως των ολόκληρων έργων ή ανάγνωση των οποίων κρατά πολύ. Με τον τρόπο αυτό αποκτούν συνείδηση της ανάγνωσης ως διαδικασίας κατά την οποία ο αναγνώστης ελκύεται ή απωθείται από το κείμενο, αλλάζει άποψη, μαθαίνει νέα πράγματα κλπ. ενώ ταυτόχρονα εξοικειώνονται με τους κανόνες της διαδικτυακής επικοινωνίας και μαθαίνουν να ακούν (διαβάζουν) τους συμμαθητές τους.

5. Ψηφιακή κατασκευή ιστοριών (αφήγηση;) (digital storytelling)

Με τον όρο «ψηφιακές ιστορίες» αναφέρονται σύντομα ψηφιακά φιλμάκια (3-8 λεπτών) τα οποία κατασκευάζονται από συνηθισμένους ανθρώπους με σκοπό να πουν μια ιστορία από τη ζωή τους ή μια επινοημένη ιστορία που θέλουν να μοιραστούν με άλλους (χρήσιμο είναι το βίντεο για το [τι είναι μια ψηφιακή ιστορία](#)). Πρόκειται για μια πρακτική που έχει διαδοθεί πολύ τα τελευταία χρόνια διότι, από τη μια μεριά είναι εύχρηστα τα εργαλεία που χρειάζονται για την κατασκευή των ψηφιακών ιστοριών και προσφέρονται σχεδόν από κάθε υπολογιστή ενώ, από την άλλη, οι ψηφιακές ιστορίες, καθώς διαθέτουν μεγάλη δύναμη επίδρασης στον θεατή, μπορούν να εξυπηρετήσουν εκπαιδευτικούς, κοινωνικούς, πολιτικούς ακόμη και θεραπευτικούς σκοπούς. Είναι αυτονόητο πως βασίζονται στην αρχέγονη δύναμη της αφήγησης και του παραμυθιού, μια αφήγηση η οποία εκφέρεται και πάλι από μια ανθρώπινη φωνή, αλλά επενδυμένη με εικόνες, βίντεο, μουσική και άλλα ηχητικά εφέ. Ενδεικτικό της ανάπτυξής τους είναι το εύρος των δραστηριοτήτων του «Κέντρου ψηφιακής αφήγησης» ([Center for Digital Storytelling](#)) που εδρεύει στο Μπέρκλεϋ της Καλιφόρνιας. Είναι ένας διεθνής μη κερδοσκοπικός οργανισμός που έχει σκοπό την εκπαίδευση νέων και ενηλίκων στην κατασκευή ψηφιακών ιστοριών, την έρευνα γύρω από την ψηφιακή αφήγηση και την αξιοποίησή της στο πλαίσιο θεσμών της εκπαίδευσης, της υγείας, της κοινωνικής πρόνοιας, της πολιτισμικής κληρονομιάς, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της προστασίας του περιβάλλοντος. Ακόμη, η Παιδαγωγική Σχολή του Πανεπιστημίου του Χιούστον στο Τέξας έχει δημιουργήσει έναν πολύ πλούσιο κόμβο για την [εκπαιδευτική αξιοποίηση των](#)

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ψηφιακών ιστοριών, όπου μπορεί κανείς να βρει υψηλού επιπέδου υλικό για όλες τις τεχνικές αλλά και τις ουσιαστικές πλευρές της ψηφιακής αφήγησης.

Όπως και οι παραδοσιακές ιστορίες, έτσι και οι ψηφιακές, επικεντρώνονται σε ένα συγκεκριμένο θέμα το οποίο αποδίδουν από μια ορισμένη οπτική γωνία. Η αφήγηση είναι πάντα σε πρώτο πρόσωπο και ο κανόνας είναι να χρησιμοποιείται η φωνή του ίδιου του δημιουργού. Τα θέματα ποικίλουν από εντελώς προσωπικά έως αφήγηση ιστορικών γεγονότων, από τα πιο τοπικά προβλήματα μιας κοινότητας έως την εξερεύνηση του διαστήματος ή οτιδήποτε άλλο. Αξίζει να σημειωθούν οι κοινωνικές χρήσεις της ψηφιακής αφήγησης: ιστορίες καταπάτησης ανθρωπίνων δικαιωμάτων που διαδόθηκαν ψηφιακά και γνωστοποίησαν το πρόβλημα, ιστορίες μεταναστών, ιστορίες ανθρώπων που θεραπεύτηκαν από μια ασθένεια και δίνουν έτσι κουράγιο σε άλλους κ.ο.κ.¹⁴ Δεν πρέπει να ξεχνούμε και την καθαρά διασκεδαστική πλευρά της κατασκευής ψηφιακών ιστοριών, διασκεδαστική ως διαδικασία αλλά και θαυμάσιο μέσον για σάτιρα και χιούμορ.

Τα βασικά στοιχεία μιας ψηφιακής ιστορίας ή, για να το θέσουμε αλλιώς, τα κριτήρια με τα οποία κρίνεται η ποιότητα μιας ψηφιακής ιστορίας είναι: να έχει μία θέση, να θέλει να πει κάτι και να είναι σαφής η οπτική γωνία του αφηγητή· να θέτει στην αρχή της ένα δραματικό ερώτημα το οποίο να απαντά στο τέλος, έτσι ώστε να ελκύσει την προσοχή του θεατή· να προκαλεί μια συναισθηματική ανταπόκριση· να χρησιμοποιεί την ίδια τη φωνή του δημιουργού για να τονίσει το προσωπικό στοιχείο και να χρησιμοποιεί επίσης την κατάλληλη μουσική επένδυση για να εντείνει τη συναισθηματική ανταπόκριση· να έχει οικονομία, να είναι δηλαδή καλά δομημένη, χωρίς πλατειασμούς, να εξελίσσεται γρήγορα, να έχει τον σωστό βηματισμό, τέμπο και ρυθμό· τέλος οι εικόνες να είναι καλής ποιότητας και η γραμματική και το συντακτικό στις γλωσσικές εκφορές να είναι χωρίς λάθη.

Από τεχνική άποψη, τα λογισμικά που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή των ψηφιακών ιστοριών είναι συνηθισμένα και εύκολα στη χρήση. Π.χ. μπορούν να χρησιμοποιηθούν Adobe Photoshop Elements 10 και Adobe Premiere Elements 10, Microsoft Photo Story 3, ProShow Gold, Windows Live Movie Maker 2011 ή Windows Movie Maker 2.6. Τούτο δεν σημαίνει πως δεν χρειάζεται προετοιμασία και εξάσκηση, τόσο για τον εκπαιδευτικό που θα θελήσει να εισάγει αυτό το εργαλείο στη διδασκαλία όσο και για τους μαθητές που θα το χρησιμοποιήσουν. Η συνεργασία με τον καθηγητή της πληροφορικής επιβάλλεται. Επίσης, είναι αυτονόητο πως όπως στο γύρισμα ταινίας, έτσι κι εδώ χρειάζεται πρώτα να γραφτεί ένα σενάριο με τα βασικά σημεία της ιστορίας και καταρτιστεί ένα storyboard, όπου η κάθε εικόνα που θα επιλεγεί αντιστοιχείται στον εκφερόμενο λόγο (με φωνή ή/και γραπτό κείμενο), καθώς και τη μουσική της επένδυση.

Όπως έγινε φανερό ήδη, η κατασκευή ψηφιακών ιστοριών αποτελεί μια δραστηριότητα που μπορεί να καλλιεργήσει ταυτόχρονα τον ψηφιακό, τον τεχνολογικό, τον οπτικό και τον πληροφοριακό γραμματισμό. Πάνω απ' όλα όμως, και ακριβώς για να καλλιεργηθούν με το σωστό τρόπο οι πολυγραμματισμοί, το

¹⁴ Εδώ πρέπει να σημειωθεί επίσης η συγγένεια της ψηφιακής ιστορίας με το διαφημιστικό σποτ και να διευκρινιστεί ότι αυτό που κάνει τη διαφορά είναι ο σκοπός.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην μαιωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

πλεονέκτημα των ψηφιακών ιστοριών είναι ότι οδηγεί σε νοηματικά πλούσιες χρήσεις της ψηφιακής εικόνας, πέραν των επιφανειακών χρήσεων που κάνουν καθημερινά οι νέοι. Η επιδίωξη είναι να χρησιμοποιούν οι μαθητές την ψηφιακή εικόνα ως τρόπο επικοινωνίας και έκφρασης των προσωπικών τους συναισθημάτων, σκέψεων και γνώσεων σε ένα ουσιαστικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο. Το να αφηγούνται ιστορίες με ψηφιακά μέσα μπορεί να κινητοποιήσει και εκείνους τους μαθητές που δεν είναι πρόθυμοι στο γράψιμο.

Οι ψηφιακές ιστορίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να μεταδώσουν ένα γνωστικό περιεχόμενο σε μαθήματα όπως η Φυσική, τα Μαθηματικά, η Ιστορία κλπ. Μπορεί, σε τέτοιες περιπτώσεις, να είναι ο εκπαιδευτικός αυτός που κατασκευάζει την ψηφιακή ιστορία για να ελκύσει την προσοχή των μαθητών και να θέσει ένα ερώτημα προς διερεύνηση. Στο μάθημα της λογοτεχνίας μας ενδιαφέρει να χρησιμοποιήσουμε το εργαλείο αυτό για να εκφράσουν τα παιδιά τις ανταποκρίσεις τους στην ανάγνωση αλλά και να αφηγηθούν εμπειρίες της ζωής τους που μπορούν να συνδεθούν με τα κείμενα. Έχουν διακριθεί διάφορα είδη ψηφιακών ιστοριών τα οποία αξίζει να τα αναφέρουμε γιατί μας βοηθούν να επινοήσουμε τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να αξιοποιηθούν οι ψηφιακές ιστορίες στη διδασκαλία της λογοτεχνίας. Έχουμε λοιπόν τις ιστορίες χαρακτήρων, όπου ο αφηγητής επικεντρώνει σε έναν χαρακτήρα ο οποίος θαυμάσια μπορεί να είναι χαρακτήρας λογοτεχνικού έργου. Μπορούμε λοιπόν να ξετυλίξουμε την ιστορία του, να πούμε γιατί μας αρέσει ή γιατί τον βρίσκουμε ενδιαφέροντα και μας εμπνέει. Εναλλακτικά, η ψηφιακή ιστορία μπορεί να αναφέρεται στη σχέση ανάμεσα σε δύο χαρακτήρες, λ.χ. μια ιστορία αγάπης, μια ιστορία ανάμεσα σε δυο αδέρφια, δυο φίλους κλπ. Μια άλλη κατηγορία είναι οι ιστορίες γύρω από γεγονότα της ζωής μας. Εδώ θα μπορούσαν να ενταχθούν διάφορες ψηφιακές ιστορίες για εμπειρίες των μαθητών που σχετίζονται με το θέμα της διδακτικής ενότητας την οποία μελετούν, όπως εμπειρίες από ταξίδια, από τη σχολική ζωή κλπ. τέτοιες ιστορίες θα είχαν θέση στην πρώτη φάση της διδασκαλίας ενός λογοτεχνικού πρότζεκτ αλλά και στην τρίτη (βλ. [Πιλοτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης](#) και [Πρόγραμμα Σπουδών Α' Λυκείου](#)). Εμπειρία όμως είναι και η ανάγνωση ενός βιβλίου που μας άρεσε ιδιαίτερα και αποτελεί εξαιρετικό θέμα για ψηφιακή ιστορία.

Μια άλλη κατηγορία ψηφιακών ιστοριών είναι όσες αναφέρονται σε τόπους: χωριά, πόλεις, κοινότητες, με τις οποίες έχουμε μια πραγματική ή φανταστική σχέση. Τέτοιες ιστορίες μπορούν να γίνουν γύρω από τους τόπους του λογοτεχνικού κειμένου. Όπως είναι γνωστό, ο τόπος στον οποίο εκτυλίσσεται μια λογοτεχνική αφήγηση συνήθως έχει ιδιαίτερη σημασία αλλά και γοητεία έτσι όπως περιγράφεται μέσα στο έργο. Συγκεντρώνοντας τα στοιχεία που αναφέρονται στο κείμενο γι' αυτόν αλλά και άλλα που μπορεί να βρεθούν μετά από έρευνα, φτιάχνεται κάλλιστα μια ψηφιακή ιστορία. Έχουμε επίσης τις ιστορίες γύρω από ιστορικά γεγονότα. Αυτό είναι ένα εργαλείο που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στο μάθημα της ιστορίας, αλλά το ίδιο ισχύει και για το μάθημα της λογοτεχνίας, καθώς τα λογοτεχνικά κείμενα βρίθουν από αναφορές σε ιστορικές εποχές ή γεγονότα. Μια δραστηριότητα που συνήθως ζητούμε από τους μαθητές είναι να ερευνήσουν, με βάση διάφορες

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

πηγές, το ιστορικό πλαίσιο της εποχής. Τούτο λοιπόν μπορεί να αποδοθεί με μια ψηφιακή ιστορία.

Η αφήγηση ιστοριών είναι ο πυρήνας του μαθήματος της λογοτεχνίας. Και τούτο όχι μόνο διότι τα ίδια τα λογοτεχνικά κείμενα λένε ιστορίες αλλά και διότι οι μαθητές μπορούν και πρέπει να τους δίνονται τα εργαλεία να λένε ιστορίες, ενώ και η ίδια η σχέση τους με ένα βιβλίο, η ανταπόκρισή τους σ' αυτό μπορεί να πάρει τη μορφή μιας ιστορίας. Όταν καλούνται να πουν μια ιστορία, οι μαθητές καλούνται στην ουσία να ανακαλέσουν αυτά που γνωρίζουν, να επανεξετάσουν ή να αμφισβητήσουν τις πεποιθήσεις τους και, μέσα από μια κυκλική διαδικασία δημιουργίας και «θέασης» της ψηφιακής ιστορίας καταγράφουν και συνειδητοποιούν τη δική τους προσωπική εξέλιξη (Matthews – DeNatale, 2008: 2).

6. Ψηφιακοί πόροι για τη λογοτεχνία

Ο σκοπός της τελευταίας αυτής ενότητας της μελέτης δεν είναι να καταλογογραφήσει ή να περιγράψει τους ψηφιακούς πόρους του διαδικτύου γύρω από τη λογοτεχνία αλλά να επισημάνει τους περιορισμούς και τα προβλήματα που μπορεί να προκύψουν κατά τη χρήση τους στη διδασκαλία. Πριν από αυτό ωστόσο, χρειάζεται να αναφερθούμε σε ένα είδος υπερκειμένου που θα μπορούσε να ονομαστεί «φιλολογικό υπερκείμενο», δηλαδή εκείνες οι υπερκειμενικές εφαρμογές οι οποίες, στο πλαίσιο κάποιου εκπαιδευτικού θεσμού, σκοπεύουν να προσφέρουν φιλολογική υποστήριξη σε λογοτεχνικά κείμενα οργανωμένα γύρω από ένα θέμα, μια εποχή, έναν συγγραφέα κλπ.

Ένα από τα καλύτερα παραδείγματα είναι ο δικτυακός τόπος [Victorian Web](#), ένα υπερκειμενικό εγχειρίδιο, όπως χαρακτηρίστηκε από τον Bolter (2006:161), δημιούργημα του George Landow, πρωτοπόρου στη χρήση του υπερκειμένου για την ανανέωση της εκπαίδευσης στην αγγλική λογοτεχνία. Ο σκοπός του είναι να υποστηρίξει τα μαθήματα που κάνει ο Landow γύρω από τη λογοτεχνία και τον πολιτισμό της βικτωριανής εποχής στο Πανεπιστήμιο Μπράουν· καθώς και σε άλλα αγγλόφωνα πανεπιστήμια διδάσκονται σχετικά μαθήματα, ο δικτυακός αυτός τόπος πλουτίστηκε και από άλλους μελετητές της αγγλικής λογοτεχνίας και αποτελεί σήμερα ορόσημο της πανεπιστημιακής αγγλικής φιλολογίας, ενώ είναι προσπελάσιμος από κάθε χρήστη. Πρόκειται για ένα τεράστιο αρχείο με πρωτογενείς πηγές της βικτωριανής εποχής, λογοτεχνικά, δημοσιογραφικά, δοκιμιακά κείμενα, σχολιασμένα με υπερδεσμούς οι οποίοι εξηγούν όρους, εικονογραφούν με εικόνες, σχολιάζουν σημεία του κειμένου με παραθέματα από φιλολογικές μελέτες. Ακόμη, μπορεί κανείς να βρει κείμενα, τα οποία συνήθως είναι αποσπάσματα από μελέτες, για κάθε πτυχή της βικτωριανής εποχής: τρόπο ζωής, τέχνες, πολιτισμικοί θεσμοί κ.ά., όλα εμπλουτισμένα με υπερδεσμούς. Δημιουργείται έτσι ένα πανόραμα της βικτωριανής εποχής ικανό να υποστηρίξει τη διδασκαλία, την εκπόνηση εργασιών, την κριτική προσέγγιση ενός πλήθους σχετικών θεμάτων. Αξίζει να σημειωθεί επίσης ότι ο εμπλουτισμός του υπήρξε σταδιακός και ότι οι ίδιοι οι φοιτητές συνέβαλαν με τις εργασίες τους σ' αυτόν. Όπως παρατηρεί ο Bolter, «η ικανότητα του υπερκειμένου

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
εινόνιση στην μωννία της χνώπης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

για συλλογική γραφή και ανάπτυξη θεμελιώνει την αξίωση της αμεσότητας του Victorian Web, μιας αμεσότητας που δεν συναντάται στα περισσότερα έντυπα εγχειρίδια... Τέτοιοι δικτυακοί τόποι συνιστούν υπερκειμενική γραφή ως μια συνεργατική προσπάθεια, σχεδιασμένη έτσι ώστε να εξουδετερώσει τα εμπόδια της αυθεντίας που χωρίζουν τους καθηγητές από τους φοιτητές σε μια παραδοσιακή αίθουσα διδασκαλίας» (ό. π.: 162).

Στην Ελλάδα, μια προσπάθεια που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί «φιλολογικό υπερκείμενο» ή «υπερκειμενικό εγχειρίδιο» έχει γίνει στο πλαίσιο του Ανοικτού Πανεπιστημίου. Η συνθήκη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, όπου δεν είναι δυνατή η πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία διδάσκοντα και διδασκόμενου πάνω στα λογοτεχνικά κείμενα, έτσι ώστε να παραχθούν εύκολα νοήματα, έστρεψε τους διδάσκοντες στη δημιουργία φιλολογικών υπερκειμένων. Γύρω από τη θεματική «[Λογοτεχνία και πόλη](#)» γράφτηκαν πέντε φιλολογικά δοκίμια πάνω σε ειδικά θέματα ή κείμενα: Π.χ. του Λάμπρου Βαρελά, «Η εικόνα του άστεως σε ελληνικά απόκρυφα μυθιστορήματα του 19^{ου} αιώνα» ή του Θεοδωρή Χιώτη «Μια φαντασμαγορία της ζωής στην πόλη της Αθήνας: Εξι νύχτες στην Ακρόπολη. Γιώργος Σεφέρης». Τα δοκίμια αυτά είναι εμπλουτισμένα με υπερδεσμούς οι οποίοι παραπέμπουν σε σχόλια από άλλες μελέτες, σε αποσπάσματα από τα εξεταζόμενα λογοτεχνικά έργα ή άλλα ώστε να δειχθούν οι διακειμενικές σχέσεις, σε επεξηγήσεις όρων κλπ. Με το ψηφιακό αυτό εργαλείο επιδιώκεται να αντικατασταθεί η βοήθεια που θα έδινε ο διδάσκων εάν ήταν παρών αλλά και να αναδειχθεί η πολυσημία και η διακειμενικότητα της λογοτεχνίας. Η συμβολή του Χρήστου Δανιήλ είναι κάπως διαφορετική στη μορφή της από τις άλλες. Πρόκειται για έναν «Λογοτεχνικό χάρτη των Ιωαννίνων. Μια δοκιμή σε ηλεκτρονική μορφή», όπου, μετά από μια σύντομη εισαγωγή σχετικά με την εικόνα των Ιωαννίνων στη λογοτεχνία, παρατίθεται ο χάρτης της πόλης από το Google Earth στον οποίο έχουν εισαχθεί υπερδεσμοί πάνω σε οδούς, τοποθεσίες ή μνημεία. Με κλικ πάνω στους υπερδεσμούς εμφανίζονται αποσπάσματα από τα λογοτεχνικά κείμενα που αναφέρονται στο συγκεκριμένο σημείο της πόλης. Βέβαια, εναπόκειται στον χρήστη να κάνει τη σύνθεση και να δημιουργήσει μια συνολική εικόνα της πόλης στη λογοτεχνία δίνοντας νόημα σ' αυτήν.¹⁵

Το 2001, το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου είχε κατασκευάσει τους λεγόμενους «[ψηφιακούς θεματικούς φακέλους](#)» για την προώθηση της φιλιαναγνωσίας στα Γυμνάσια. Ο ειδικότερος σκοπός του προγράμματος ήταν να ενισχυθεί η χρήση των 500 σχολικών βιβλιοθηκών που τότε είχαν δημιουργηθεί και είχε διαπιστωθεί πόσο δύσκολο ήταν να αξιοποιηθούν στο πλαίσιο των μαθημάτων του σχολείου. Πρόκειται για σχέδια μαθημάτων με τη βοήθεια του υπολογιστή στα μαθήματα της Γλώσσας, της Λογοτεχνίας, της Ιστορίας και των Φυσικών Επιστημών. Ό,τι περιλαμβάνει ο κάθε φάκελος (εισαγωγικά κείμενα, κείμενα ιστορικά, κριτικά, επιστημονικά κλπ., δραστηριότητες για τους μαθητές), παρουσιάζονται σε μορφή υπερκειμένου, όπου οι υπερδεσμοί δίνουν το αναγκαίο πραγματολογικό, ερμηνευτικό ή εικονικό υλικό, με

¹⁵ Όπως μαθαίνουμε από ανακοίνωση του Χρήστου Δανιήλ, διδάσκοντα στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο, έχει δημιουργηθεί και ένα CD Rom για τις ανάγκες του μαθήματος Νεοελληνική Φιλολογία, στο οποίο ποιητικά κείμενα των Σολωμού, Καβάφη και Καρυωτάκη έχουν εμπλουτιστεί με υπερδεσμούς που οδηγούν σε σχόλια πραγματολογικά, κριτικά, ερμηνευτικά ή διακειμενικά (Δανιήλ 2007).

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

τρόπο τέτοιο ώστε να οδηγήσουν τους μαθητές να διαβάσουν σχετικά βιβλία και να επανέλθουν στον υπολογιστή τους να συνεχίσουν τις δραστηριότητες. Σχετικοί με τη λογοτεχνία είναι δύο φάκελοι, «Ταξιδεύοντας με τον Γιώργο Σεφέρη» και «Ο ξένος στη λογοτεχνία», οι οποίοι συνδυάζουν κείμενα, εικονικό υλικό και δραστηριότητες για τους μαθητές.¹⁶ Το όλο στήσιμο είναι πλέον ξεπερασμένο τεχνικά αλλά αποτελεί μια ένδειξη για τις προσπάθειες που έχουν γίνει.

Τα φιλολογικά υπερκείμενα αποτελούν ωστόσο μια δυναμική πρόταση για το μάθημα της λογοτεχνίας, αν θέσουμε ως απαραίτητη προϋπόθεση ότι θα υπάρξουν οι πόροι και η βούληση ώστε μεμονωμένοι φιλόλογοι ή ομάδες φιλολόγων ή ερευνητικά προγράμματα, πάρουν την πρωτοβουλία να δημιουργήσουν κόμβους με βοηθητικό υλικό για διδακτικές ενότητες του μαθήματος. Το νέο ΠΣ για τη λογοτεχνία, το οποίο είναι δομημένο σε διδακτικές ενότητες, θεματικές ή ειδολογικές, θα αποκτήσει μια ιδιαίτερη δυναμική αν δημιουργηθούν ιστότοποι οι οποίοι θα συγκεντρώνουν κάθε είδους υλικό (λογοτεχνικά και άλλα κείμενα, εικόνες, ηχητικά ντοκουμέντα, διδακτικά σενάρια, κείμενα των μαθητών) εμπλουτισμένο με υπερδεσμούς που θα έδειχναν διακειμενικές σχέσεις, θα παρέπεμπαν σε ντοκουμέντα της εποχής κλπ. Η μεγάλη πρόκληση μάλιστα θα ήταν να μπορούν και οι ίδιοι οι μαθητές να ανεβάσουν αρχεία και να εμπλουτίζουν συνέχεια ένα τέτοιο φιλολογικό υπερκείμενο.

Προς το παρόν, στο διαδίκτυο είναι διαθέσιμος ένας αρκετά μεγάλος αριθμός ψηφιακών πόρων που αφορούν τη λογοτεχνία και μπορούν να εμπλουτίσουν το μάθημα και να ενισχύσουν το πολιτισμικό υπόβαθρο των μαθητών έτσι ώστε να διευκολύνουν την εξαγωγή νοήματος. Δεν χρειάζεται να παρατεθούν εδώ εν είδει καταλόγου, οι ψηφιακοί πόροι για τη λογοτεχνία: σχετικός κατάλογος υπάρχει στον [κόμβο του ΚΕΓ](#) και αλλού.¹⁷ Εκείνο που έχει σημασία είναι να επισημάνουμε τα προβλήματα και τους περιορισμούς τους. Ας πάρουμε πρώτα τα ηλεκτρονικά ανθολόγια λογοτεχνικών κειμένων τα οποία βρίσκονται τόσο σε ιστοσελίδες θεσμικών φορέων όπως το ΚΕΓ ή το Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού όσο και σε πολλές ιστοσελίδες ιδιωτών. Σε σχέση με τους τελευταίους, καταλαβαίνει κανείς ότι μέσα από την ανθολόγηση εκφράζουν το προσωπικό τους γούστο ή τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα και αυτό πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά την αναζήτηση.

Επειδή τα ποιητικά κείμενα είναι σχετικά σύντομα και προσφέρονται ιδιαίτερα για ψηφιοποίηση, αυτή τη στιγμή βρίσκει κανείς στο διαδίκτυο ένα τεράστιο μέρος της ποιητικής παραγωγής των γνωστών και λιγότερο γνωστών ελλήνων ποιητών. Αυτό αποτελεί μια ευτυχή συγκυρία διότι λύνει τα χέρια του καθηγητή στο να βρίσκει παράλληλα κείμενα, κάτι που είναι τελείως απαραίτητο για μια ανανέωση του παραδοσιακού τρόπου διδασκαλίας. Ο φιλόλογος όμως που θα διαλέξει ποιήματα από το διαδίκτυο θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός. Όπως γνωρίζουμε, το ποιητικό κείμενο έχει ιδιαίτερη μορφή και στίξη, υπακούει στους

¹⁶ Για τον ψηφιακό φάκελο «Ταξιδεύοντας με τον Γιώργο Σεφέρη» εργάστηκαν οι Β. Αποστολίδου (υπεύθυνη), Β. Καπλάνη, Δ. Κόκορης. Για τον φάκελο «Ο ξένος στη λογοτεχνία» οι Ελένη Χοντολίδου (υπεύθυνη), Β. Αποστολίδου, Χ. Κρομνάδου, Α. Τσαρμποπούλου.

¹⁷ Β. Αποστολίδου, «Μελέτη για τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου ψηφιακού περιβάλλοντος μάθησης για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας», ΚΕΓ 2011.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην ποιότητα της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

δικούς του γραμματικούς και συντακτικούς κανόνες. Η μορφή του λοιπόν πρέπει να αναπαράγεται με μεγάλη προσοχή γιατί το οποιοδήποτε λάθος αλλοιώνει το νόημα. Καταρχάς θα πρέπει να εμπιστευόμαστε περισσότερο τις θεσμικές ιστοσελίδες και κατά δεύτερον τα σκαναρισμένα κείμενα από τα δακτυλογραφημένα από ανθρώπινο χέρι. Αν αυτό δεν είναι δυνατόν, θα πρέπει να συγκρίνουμε το ψηφιοποιημένο κείμενο με την έντυπη έκδοση. Πολλές φορές παραλείπονται στίχοι ή το εμφανιζόμενο στην οθόνη κείμενο είναι απόσπασμα χωρίς αυτό να δηλώνεται.

Σε ό,τι αφορά την πεζογραφία, η κατάσταση δεν είναι τόσο ευνοϊκή. Το διαδίκτυο δίνει πρόσβαση σε επίσης μεγάλο αριθμό πεζών κειμένων αλλά τα περισσότερα είναι αποσπάσματα. Άρα το μειονέκτημα της αποσπασματικότητας που δυνάστευσε το μάθημα τόσα χρόνια με τα ανθολόγια, διαιωρίζεται και στο διαδίκτυο. Οι λόγοι είναι προφανείς: το μεγάλο μέγεθος των πεζών κειμένων και τα συγγραφικά δικαιώματα που πρέπει να αποδοθούν στην περίπτωση που ψηφιοποιηθούν ολόκληρα μυθιστορήματα. Επομένως, πρέπει και πάλι να είμαστε πολύ προσεκτικοί, όταν επιλέγουμε ένα πεζό κείμενο από ιστοσελίδα, να ελέγχουμε, εκτός από την γλωσσική και μορφολογική του πιστότητα, πώς έχει κοπεί το απόσπασμα και αν περιέχει ολοκληρωμένα νοήματα.

Όσον αφορά τις μαγνητοφωνημένες αναγνώσεις που διατίθενται στο διαδίκτυο ως αρχεία ήχου, θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με προσοχή. Δεν είναι όλες καλές, γι' αυτό και θα πρέπει να ψάχνουμε πόσες υπάρχουν και να τις συγκρίνουμε μεταξύ τους. Τούτο βέβαια είναι μια θαυμάσια δραστηριότητα που μπορεί να γίνει και από τους μαθητές. Ανάλογη επιφύλαξη πρέπει να διατηρούμε για κείμενα τα οποία χαρακτηρίζονται ως μαρτυρίες. Ποτέ δεν πρέπει να τα χρησιμοποιούμε αν δεν είναι σαφές ποιος είναι ο αφηγητής κι αν δεν έχουμε κάνει πρώτα μια έρευνα για το ποιόν του. Π.χ. στο Σπυδαστήριο του Νέου Ελληνισμού στην κατηγορία μαρτυρίες υπάρχουν κείμενα που είναι βέβαια ενυπόγραφα αλλά χωρίς στοιχεία για τον συγγραφέα τους.

Γενικότερα, οι πληροφορίες που βρίσκονται στο διαδίκτυο για τα βιογραφικά των συγγραφέων, την εργογραφία τους ή κριτικές για το έργο τους θα πρέπει να ελέγχονται. Λ.χ. το ΕΚΕΒΙ, στο αρχείο συγγραφέων που έχει στην ιστοσελίδα του, δεν ανανεώνει την εργογραφία τους με τα νέα βιβλία. Ακόμη, είναι αυτονόητο ότι οι προσωπικές ιστοσελίδες των συγγραφέων αναρτούν μόνο τις εγκωμιαστικές κριτικές και όχι και τις αρνητικές ή επιφυλακτικές. Συμπερασματικά, οι ψηφιακοί πόροι που παρέχει το διαδίκτυο εμπλουτίζουν τη διδασκαλία με πλούσιο πραγματολογικό υλικό αλλά όχι πάντα κατάλληλο για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Θα πρέπει οι δραστηριότητες που αναθέτουμε στους μαθητές να ενσωματώνουν την κριτική των ίδιων των ψηφιακών πόρων, μέσα από τη σύγκριση μεταξύ τους και την αντιπαραβολή με γραπτές πηγές.

Συμπεράσματα - Συζήτηση

Έχει γίνει πλέον φανερό σε όλους όσους ασχολούνται με τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας ότι οι ΤΠΕ όχι μόνον δεν είναι ασύμβατες με το αντικείμενο αλλά

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην μαιωνία της χώρας
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

αποτελούν ένα εξαιρετικό εργαλείο το οποίο μπορεί να παρέμβει σε κρίσιμα σημεία της διδασκαλίας, να βοηθήσει στη λύση χρόνιων προβλημάτων και να ενισχύσει τη στροφή που θέλουμε να πάρει το μάθημα προς την κατεύθυνση του κριτικού γραμματισμού και της αγωγής στο σύγχρονο πολιτισμό. Άρα η σωστή αφετηρία για τη δημιουργική αξιοποίησή τους δεν είναι το ερώτημα «πώς να χρησιμοποιήσουμε ΤΠΕ;» αλλά «σε ποια κατεύθυνση θέλουμε να πάει η διδασκαλία της λογοτεχνίας»; Σε ποια προβλήματα της διδασκαλίας όπως γίνεται σήμερα θέλουμε να παρέμβει η χρήση ΤΠΕ; Ποιο ρόλο θα έχει ο εκπαιδευτικός και ποιον ο μαθητής;

Ας ξεκινήσουμε από το τελευταίο ερώτημα. Επιδιώκουμε την ενδυνάμωση της αυτοπεποίθησης και του εκπαιδευτικού και του μαθητή. Με βάση όσα γράφτηκαν στη μελέτη αυτή, ο εκπαιδευτικός ενδυναμώνεται γιατί πολλαπλασιάζονται οι πηγές και τα βοηθήματά του και γιατί επικοινωνεί με τους μαθητές του σε μια σύγχρονη γλώσσα. Από κάτοχος του νοήματος του κειμένου γίνεται συνομιλητής και εμπυχωτής των δραστηριοτήτων των μαθητών. Προφανώς η αλλαγή αυτή ρόλου δεν είναι εύκολη για τους εκπαιδευτικούς που έχουν μάθει να διδάσκουν το νόημα και όχι τη στρατηγική για την εξαγωγή του. Κι όμως, αν δεν γίνει αυτό και χρησιμοποιηθούν οι ΤΠΕ ως εποπτικά μέσα για να περάσει αποτελεσματικότερα το νόημα στους μαθητές, τότε θα ακυρωθεί η δυναμική των ΤΠΕ και θα μεταβληθούν σε μοντέρνο ένδυμα ενός γερασμένου σώματος.

Όπως σημειώθηκε και στην αρχή της μελέτης, δημιουργική αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδασκαλία της λογοτεχνίας σημαίνει δραστηριοποίηση των μαθητών, ενδυνάμωση της αυτοπεποίθησής τους στην κατεύθυνση της *διαμόρφωσης, έκφρασης και επικοινωνίας* των προσωπικών τους ερμηνειών για τα λογοτεχνικά κείμενα. Η διαμόρφωση προσωπικών νοημάτων θα διευκολυνθεί από τη στιγμή που ο μαθητής, μέσω των ΤΠΕ, αποκτά πρόσβαση σε ένα υλικό πληροφοριών, εικόνων, ακουσμάτων τα οποία προηγουμένως του ήταν απρόσιτα λόγω και της έλλειψης σχολικών βιβλιοθηκών. Ακόμη, η ανοικτότητα και οι πολλαπλές δυνατότητες νοηματοδότησης που δίνει το υπερκείμενο (είτε φιλολογικό είτε λογοτεχνικό), μαζί με τη βιωματική συλλειτουργία εικόνων, λέξεων και ήχων δημιουργούν την υπόθεση ότι μπορούν να εμπλέξουν τους μαθητές σε μια δημιουργική διαδικασία επαναανακάλυψης του κειμένου ως εναύσματος για τη διερεύνηση ενός εκτεταμένου δικτύου νοημάτων και σχέσεων.

Η έκφραση επίσης των προσωπικών νοημάτων δεν θα γίνεται με έναν τρόπο μόνον (την προφορική ή γραπτή απάντηση σε ερωτήσεις του δασκάλου) αλλά με ένα πλήθος εργαλείων που προσφέρουν οι ΤΠΕ, από το λογισμικό παρουσίασης και τη διατήρηση συλλογικού ηλεκτρονικού ημερολογίου ανάγνωσης μέχρι την κατασκευή ψηφιακών ιστοριών. Τέλος, οι ΤΠΕ μπορούν να βελτιώσουν σημαντικά τις συνθήκες επικοινωνίας μέσα στην τάξη, τη συνεργασία και τη συνοικοδόμηση των νοημάτων· αποτελεσματικό εργαλείο γι' αυτό είναι η δημιουργία εικονικής κοινότητας μαθητών - αναγνωστών η οποία θα αποτελεί προέκταση της πραγματικής, θα επιμηκύνει το διδακτικό χρόνο και θα συνδέσει τη σχολική με την εξωσχολική εμπειρία των έφηβων μαθητών, συμβάλλοντας στην επίτευξη ισορροπίας στη ζωή τους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Βιβλιογραφία

Aarseth, Espen J. (1997). *Cybertext: Perspectives on Ergodic Literature*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Αποστολίδου, Βενετία (1999). «Λογοτεχνία και ιδεολογία: Το ζήτημα των αξιών κατά τη διδασκαλία της λογοτεχνίας», στο Αποστολίδου Β. & Χοντολίδου Ε. (επιμ.), *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*, Αθήνα, Τυπωθήτω Γ. Δαρδανός, 335-347.

Αποστολίδου, Βενετία «Μελέτη για τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου ψηφιακού περιβάλλοντος μάθησης για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας», ΚΕΓ 2011.

Bolter, David Jay (2006). *Οι μεταμορφώσεις της γραφής, υπολογιστές, υπερκείμενο και αναμορφώσεις της τυπογραφίας/μτφρ. Δημήτρης Ντούνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Γαμβρού, Ειρήνη (υπό δημοσίευση). «Η εφαρμογή της εργοδικής (ergodics) στη διδασκαλία της λογοτεχνίας: προοπτικές και προβλήματα». *Πρακτικά του Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας*, Ρέθυμνο, Νοέμβριος 2010.

Δανιήλ, Χρήστος (2007), «Προτάσεις για τη διδασκαλία τα λογοτεχνίας με τη μέθοδο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης: Η χρήση του υπερκειμένου στη μελέτη της λογοτεχνίας». http://www.openlit.gr/DocLib/Anakoinosi_Danhil.pdf

Δημητρούλια, Τιτίκα, «Κυβερνολογοτεχνία. Μια πρόκληση του μέλλοντος», περ. *E-poema*, τχ. 2: http://www.e-poema.eu/index_gr.php?pid=14. (7-10-2011)

Ensslin, Astrid (2006), “Hypermedia and the Question of Canonicity”, www.dichtung-digital.org/2006/1-Ensslin.htm

Fish, Stanley (1980), *Is There a text in this Class?. The Authority of Interpretive Communities*, Cambridge, Harvard University Press.

Φραγκουλίδου, Φωτεινή (2006), *Έφηβοι και διαδίκτυο: Μελέτη των επιδράσεων του διαδικτύου στους έφηβους χρήστες*, ανέκδ. διδ. διατρ. Θεσσαλονίκη.

Funkhouser, Chris (2009), “Encapsulating E-Poetry 2009 Some views on contemporary digital poetry”, www.dichtung-digital.org/2009/Funkhouser.htm

Κουτσογιάννης, Δημήτρης (2008). *Επιμόρφωση εκπαιδευτικών στη χρήση και αξιοποίηση των ΤΠΕ στην Εκπαιδευτική Διδακτική Διαδικασία, Επιμορφωτικό υλικό για την Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών στα Κέντρα Στήριξης Επιμόρφωσης*, Τεύχος 3: Κλάδος ΠΕ02. Πάτρα: ΙΤΥ.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην ποιότητα της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Κουτσογιάννης, Δημήτρης (2011), *Εφηβικές πρακτικές ψηφιακού γραμματισμού και ταυτότητες*, Θεσσαλονίκη, ΚΕΓ.

Lambropoulos, Apostolos, “Creative Writing on the Web and Contemporary Criticism: From Fan Fiction Sites to Sites of Debate”, *The International Journal of the Humanities* 2/3 (2004-2006) 2601-2608.

Λαμπρόπουλος, Απόστολος, (2009). «Σύντομες ιστορίες στο διαδίκτυο: δημιουργική γραφή, παγκόσμια λογοτεχνία, θεωρία», στο Ε. Πολίτου – Μαρμαρινού, Σ. Ντενίση (επιμ.), *Το διήγημα στην ελληνική και στις ξένες λογοτεχνίες. Θεωρία- γραφή- πρόσληψη*. Αθήνα, Gutenberg, 564-579.

Landow, George (2004), “Is this hypertext any good? Evaluating quality in hypermedia”, www.dichtung-digital.com/2004/3-Landow.htm

Matthews – DeNatale, Gail (2008), “Digital Storytelling. Tips and Resources”, <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/ELI08167B.pdf>

Νικολαΐδου, Σοφία & Τερέζα Γιακουμάτου (2002). «Η λογοτεχνία μπροστά στην πρόκληση του διαδικτύου: Μια μελέτη της αναγνωστικής συμπεριφοράς του κοινού απέναντι σε ένα λογοτεχνικό υπερκειμένο». *Διαδίκτυο & Διδασκαλία*. http://www.netschoolbook.gr/epimorfosi/conferences/s6_prespa_AthUOA_2002.pdf

Νικολαΐδου, Σοφία (2009). *Λογοτεχνία και Νέες Τεχνολογίες*, Αθήνα, Κέδρος.

Πασχαλίδης, Γρηγόρης (1999). «Γενικές αρχές ενός νέου προγράμματος για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας», στο Αποστολίδου Β. & Χοντολίδου Ε. (επιμ.), *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*, Αθήνα, Τυπωθήτω Γ. Δαρδανός, 319-333.

Rheingold, Howard (2000), *The Virtual Community. Homesteading on the Electronic Frontier*, MIT Press.

Rosenblatt, Louise (1978). *The Reader, The Text, The Poem: The Transactional Theory of The Literary Work*, Southern Illinois University Press.

Σιδέρη, Μελπομένη (2009). *Το βιβλίο του Facebook*. Αθήνα: Κλειδάριθμος.

Simanowski, Roberto (2009), “Teaching Digital Literature. Didactic and Institutional Aspects”, www.dichtung-digital.org/2009/Simanowski.htm

Smith, Frank (1988), *Joining the Literacy Club: Further Essays on Education*, London, Heineman.

Χατζηβασιλείου, Βαγγέλης (2006), «Σκέτη πλήξη», *Βιβλιοθήκη Ελευθεροτυπίας* 20/8/2006.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Δικτυογραφία

Πρόγραμμα Σπουδών για το Γυμνάσιο <http://digitalschool.minedu.gov.gr>.
Για την Α' Λυκείου ΦΕΚ αρ. φ. 1562, τχ. 2 (27 Ιουνίου 2011)
http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/document/file.php/DSGL-A111/%CE%94%CE%95%CE%A0%CE%A0%CE%A3-%CE%91%CE%A0%CE%A3/programma_spoudon_ne_logot_new.pdf

Ιστοσελίδα κυβερνολογοτεχνίας www.eastgate.com

Σοφία Νικολαΐδου, *Πλανήτης Πρέσπα* <http://www.snikolaidou.gr/>

Παρατηρητήριο Ψηφιακού Βιβλίου <http://ebooks.ekebi.gr>

Έρευνα του ΕΚΕΒΙ “The Book market in Greece”
<http://www.ekebi.gr/appdata/documents/BookMarketInGreece2011.pdf>

Λέσχες ανάγνωσης
<http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=node&cnode=471>

Λέσχη του βιβλίου <http://www.λεσχη.gr/forum/content.php>.

Ιστοσελίδα της Brittany Davis, Πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν
<http://sitemaker.umich.edu/brittanydavis/home>

Διασκευές γνωστών ιστοριών www.fanfiction.net
Σχετικό ηλεκτρονικό περιοδικό <http://fanfiction-studies.net/>

Συλλογικό διαδικτυακό μυθιστόρημα <http://globalnovel.com/default.aspx>
Συλλογική δημιουργία θεατρικού έργου <http://katipezi.blogspot.com/>

Τι είναι μια ψηφιακή ιστορία <http://www.youtube.com/watch?v=dKZiXR5qUIQ>
Center for Digital Storytelling <http://www.storycenter.org/index1.html>
Παιδαγωγική Σχολή του Πανεπιστημίου του Χιούστον στο Τέξας
<http://digitalstorytelling.coe.uh.edu/>
Βασικά στοιχεία μιας ψηφιακής ιστορίας <http://www.youtube.com/watch?v=a1f-FXgJZM&feature=related>

Υπερκειμενικό εγχειρίδιο “Victorian Web” <http://www.victorianweb.org/>
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, θεματική «Λογοτεχνία και πόλη»
<http://www.openlit.gr/cities.aspx>

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, Ψηφιακοί θεματικοί φάκελοι για την προώθηση της
φιλιαναγνωσίας στο Γυμνάσιο www.ekebi.gr/Fakeloi/